

Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

JULI 1996 JAARGANG 62

AFGIFTEKANTOOR ANTWERPEN X

Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE - JULI 1996

INHOUD

- Wildertse Duintjes... meer dan de moeite waard: kikkers en padden in de kleiput..... 109
- Klokjesgentiaan..... 116
- Kennismaking met de Watervleermuis 118
- Verborgten verleiders..... 122
- Reservaatprojecten Wielewaalafdeling Regio Lier..... 125
- China: we eten alles dat vliegt, kruipt, loopt of zwemt..... 129
- Voor u gesprokkeld 131
- Activiteitenkalender 133
- Verenigingsberichten 136
- Van Aalscholver tot Zeis..... 139
- Goed om te weten..... 142

Omslag: Turkse tortel
(foto: G. Mornie)

Administratie: De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Tel. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)
Fax 014/43 96 51

Hoofdredacteur G. Luyts

Lidmaatschap en abonnementen

België: 600 F - Nederland en Luxemburg: 900 F

KNNV-leden: 800 F - Andere landen: 1.000 F

Giro: 000-0319785-73.

Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestrieel tijdschrift ORIOLUS.

Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever en redactieadres: G. Luyts, Zilverberkstraat 13, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier

Realisatie:

VAN GOMPEL / ODYSE b.v.b.a., Turnhout

Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

WILBERTSE DUINTJES... MEER DAN DE MOEITE WAARD

KIKKERS EN PADDEN IN DE KLEIPUT

Joris Pinseel

1. Inleiding

1.1. Wildertse Duintjes: een situatieschets

In het noorden van de provincie Antwerpen, in de gemeente Essen, kunnen we de Wildertse Duintjes vinden; uiteraard op het grondgebied van Wildert, een gehucht van Essen. Het domein (ongeveer 41 ha) is sinds 1977 eigendom van de gemeente Essen en wordt sinds 1981 beheerd door Dienst Groen, Waters en Bossen.

In het zuiden grenst het gebied aan het staatsdomein 'Achterste Duinen', in het westen en het oosten aan een weekend-zone. Een landbouwzone, voornamelijk bestaande uit weilanden, vinden we in het noorden.

Dit gemeentelijk domein herbergt een grote verscheidenheid aan biotopen (aangeplant naaldbos, gemengd bos, struweel, heideveldjes en een oude kleiput) waarin vooral vogels en amfibieën hun geschikte plekje vinden.

Enkele interessante plekken, nl. de kleiput en het aanpalende heiveld (samen ongeveer 2 ha groot) worden door Werkgroep Leefmilieu (een plaatselijke vereniging met zowel leden van de Wielewaal afdeling Noorderkempen als VMPA-natuurgidsen) beheerd. De mogelijkheid bestaat dat dit gedeelte via een huurcontract in de handen komt van Wielewaal-afdeling 'Noorderkempen'.

1.2. De kleiput

De kleiput (1 ha 13a 46 ca) is het restant van kleigravingen voor de vroegere steenbakkerij op Wildert. Na uitdieping voor de bouw van een viaduct ontstond hier een visvijver, die later door waterpompingen van PIDPA uitdroogde.

Nu is er een vochtig biotoop ontstaan, met open water en houtopslag (berken en wilgen). Op enkele plaatsen vinden we Pitrus, Knolrus en Riet. De bodem is nog steeds kleiachtig zodat er een groot deel van het jaar (en in vochtige jaren altijd) water blijft staan. Op open, droogvallende plaatsen vinden we dan heel wat vochtminnende planten, zoals Waternavel, Moerasver-

geet-mij-nietje, Waterpostelein en Gele lis. De smalle oever van de kleiput is begroeid met natuurlijk opgeschoten berken, dennen en enkele aangeplante sparren. Hier en daar treffen we Duizendguldenkruid en Brede wespenorchis aan.

Doch deze situatie werd eind jaren '80 grondig verstoord. Door waterpeilverlagingen in het oostelijk (en lager) gelegen landbouwgebied droogde de kleiput veel te snel uit. De onderliggende watertafel kwam niet hoog genoeg meer om de kleiput vochtig genoeg te houden. Daarom werd besloten om grondwater op te pompen, met zeer goed resultaat. Nu konden we de waterstand zelf een beetje in de hand houden. Bij voldoende regen in het winterhalfjaar (zoals winter 93-94 en 94-95) was het zelfs niet noodzakelijk om te pompen. Er viel voldoende water zodat de kleiput voldoende nat bleef. Dankzij ingrijpende beheerswerken (uitbaggeren van sliblaag, verwijderen van struiken en opwerpen van enkele dammen) is de kleiput uitgegroeid tot een mooi vochtig biotoop, met open water, rietveldjes en wilgenstruweel.

2. Over kikkers en padden

Dat er hier 'puiten en salamanders' zaten, wisten de meeste kinderen van het dorp. Zelfs toen het domein nog privé-bezit was (1970) trotseerden ze prikkeldraad en boswachter om enkele kikkersjes te pakken te krijgen.

Toen de kleiput begon uit te drogen ten gevolge van de waterwinningen van PIDPA (1975) was er niemand die nog dacht aan eventuele aanwezigheid van amfibieën, tot in 1984 Werkgroep Leefmilieu beheerswerken (kappen van wilgenopslag) begon uit te voeren in de vrijwel uitgedroogde kleiput. Uit een eerste onderzoek bleek de aanwezigheid van de Gewone pad en Alpenwatersalamander.

In 1985 en 1986 werd dan de vraag gesteld aan medewerkers van Wielewaal-werkgroep Hyla en Universitaire Instelling Antwerpen (UIA) om even een kijkje te nemen in de kleiput. Al vlug bleek het hier te gaan om een vrij

grote en unieke populatie amfibieën. Sinds 1987 proberen leden van de Werkgroep Leefmilieu en Wielewaal 'Noorderkempen' de aantallen te volgen, met vanaf 1988 ook nachtelijke voorjaarsstellingen in en rond de kleiput.

Deze nachtelijke tellingen gaan over een vaste route die zodanig werd uitgestippeld dat dubbel tellen, in de loop van één avond, bijna onmogelijk is.

Het aantal waargenomen dieren wordt telkens nauwkeurig genoteerd om nadien thuis te verwerken. Uiteraard is dit geen exact getal dat de juiste populatie weergeeft van het gebied. Het geeft enkel een idee van de minimum populatie-grootte.

2.1. De Gewone pad

Al ooit in padde-ogen gekeken?

Zowel mannetjes als wijfjes hebben mooie goud- of roodkoperkleurige ogen met fijne zwarte lijntjes. Om zo beide geslachten te onderscheiden heb je veel werk. Eenvoudiger is het de diertjes met duim en wijsvinger achter de voorpoten vast te pakken. Piept het beestje... dan is het een mannetje. Zwijgt het... dan is het een wijfje. Deze, misschien lachwekkende voorstelling, werd enkele jaren geleden opgevoerd om tijdens onze eerste nachtelijke controle mannetjes en wijfjes te onderscheiden. Ondanks enige kennis, opgedaan uit literatuur, waren we nog geen ervaren herpetologen (zoals men zo mooi kan zeggen). Uiteraard werd ook de grootte en vooral de dikte van de voorpoten vergeleken. Al vlug hadden we een betere kijk op het gedrag van de dieren en zo konden we dan de geslachten onderscheiden: de mannetjes zitten vaak rechtop te wachten op het zandige pad; de vrouwtjes haasten zich regelrecht naar de paaiplaats. Opmerkelijk was het grote verschil in aantallen; voor elke 10 manntjes vinden we slechts 1 vrouwtje!

Padden zijn enkel voor hun voortplanting afhankelijk van water. Vaak met grote horden tegelijk trekken ze naar hun favoriete plekje. Afhankelijk van

de weersomstandigheden verschijnen de eerste padden eind februari ofwel begin maart of in de loop van maart. Het hangt dus af van geluk of feeling, wil je de eerste dieren betrappen tijdens hun nachtelijke trektocht naar de voortplantingsplaats.

Gewapend met zaklamp stappen we dan heel behoedzaam over de paden om geen pad te verpletteren. Een echt ballet!

De maximaal aantallen die op bepaalde telavonden (van verschillende jaren) werden waargenomen werden voor deze bijdrage per soort in grafiek geplaatst. (zie grafiek 1)

2.1.1. Een overzichtje per jaar:

1987

Van voor 31 maart zijn geen gegevens bekend. Gezien de koude continentale lucht die onze streken beïnvloedde tot 21 maart, werd er niet geteld. Er moesten meer dieren aanwezig geweest zijn, doch deze werden niet stelselmatig gezocht.

1988

De trek begon op 7 maart met het hoogste aantal op 21 maart. Op latere dagen telden we nog slechts enkele exemplaren, duidelijk terug op weg naar hun zomerverblijfplaatsen.

1989

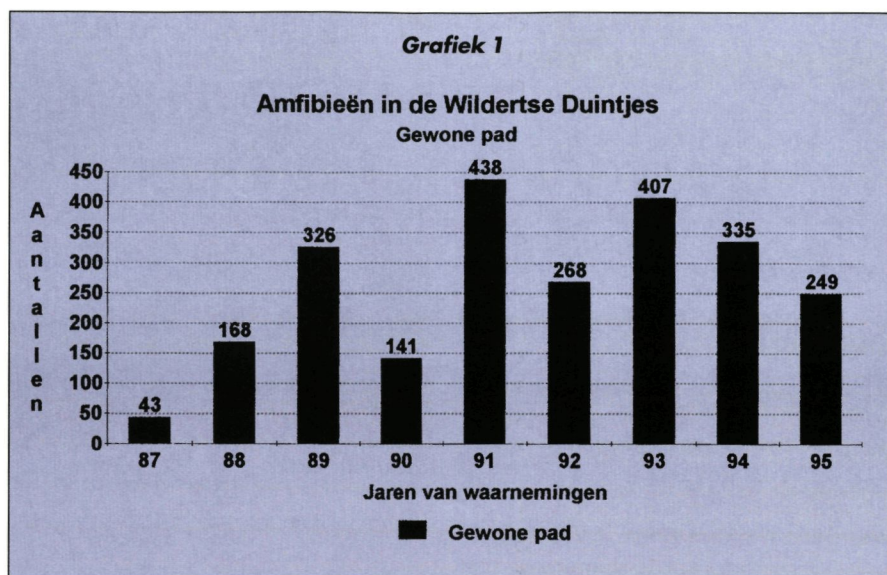
Op 4 maart werden de eerste padden gesignaleerd, met op 5 maart reeds het hoogste aantal. Op 12 maart 1989 waren de meeste exemplaren reeds op de terugweg zodat op latere dagen niet meer werd geteld.

1990

In 1990 waren ze er zeer vroeg bij. Op 20 februari werden reeds de eerste exemplaren opgemerkt. De trek duurde dit jaar vrij lang gezien de koude-periode tussen 25 februari en 5 maart. Op 7 maart werd het maximum-aantal waargenomen. Op latere dagen was duidelijk dat het hoogtepunt van de trek voorbij was.

1991

Ook dit jaar weer vroege waarnemingen, hoewel het tot 18 februari koud was met hevige sneeuwval. Op 25 februari verschenen de eerste exemplaren. Het maximaal aantal werd pas op 9 maart geteld: 438 exemplaren werden waargenomen. Nadien verminderde het aantal dieren en op 12 maart werden nog slechts enkele dieren opgemerkt.

1992

Op 24 februari de eerste en het maximum op 5 maart. Ook dit jaar een vrij lange trekperiode met op 10 maart de laatste exemplaren.

1993

Een laat begin van de trek. Pas op 5 maart werden de eerste exemplaren opgemerkt. Het waren er slechts 2. Op 14 maart werd het maximum-aantal geteld. De trek duurde tot 22 maart toen niet minder dan 105 exemplaren gezien werden die duidelijk op de terugweg waren.

1994

Op 28 februari al 118 exemplaren aanwezig. Het maximum-aantal werd bereikt op 8 maart. De laatste werden op 30 maart gesignaleerd.

1995

Dankzij de uitzonderlijk zachte en nat-

te winterperiode werden de eerste exemplaren reeds op 6 februari opgemerkt. Omdat het nadien weer enkele dagen frisser was, viel de trek stil, maar op 20 februari werd reeds een maximum van 217 exemplaren gemeld. Na enkele dagen van fris, regenachtig weer volgden enkele dagen met zachte temperaturen, zodat we op 13 maart weer een piek hadden van 249 exemplaren. Gezien de zeer wisselende weersomstandigheden was de trek in 1995 erg wisselvallig en duurde nog voort tot eind maart.

2.1.2. Besluit:

Gezien de getelde aantallen en omdat men toch altijd wel enkele dieren niet opmerkt, mogen we zeker stellen dat er hier een populatie van ongeveer 500 dieren voorkomt. De laatste jaren stellen we wel een kleine daling vast van het aantal waargenomen dieren.

Tabel 1

Deze gegevens berusten op cijfers van tellingen uitgevoerd door medewerkers van UIA; Veldbiologisch Station Kalmthout (Bauwens, 1985)

1985	9 april 21 april	1 wijfje en enkele eisnoeren duizenden larven
Sinds 1986 werden de gegevens door onszelf verzameld:		
1986	april	10 mannetjes luid roepend
1987	16 april	1 roepend mannetje
	20 april	1 dood wijfje
	21 april	1 mannetje
	19 april	8 roepende mannetjes
1988	7 maart	1 wijfje in amplex met mannetje Gewone pad
1990	25 februari	1 wijfje
	9 maart	1 mannetje
1991	juli	2 vrouwtjes op heideveld
1992-1993		niet opgemerkt
1994	15 maart	1 mannetje
	23 april	1 wijfje en roepende mannetjes
1995		niet opgemerkt

De oorzaak hebben we nog niet kunnen achterhalen, maar waarschijnlijk zijn de waterproblemen hieraan niet vreemd. Toch blijft deze populatie best de moeite waard om volgen.

2.2. Rugstreepad

Dit kleine typisch pad-achtig diertje (6 cm) is te herkennen aan een tamelijk gedrongen lichaamsbouw van kop en romp, vrij grote ogen, grote oorklieren en zware korte poten. De kleur varieert van zeer licht geelbruin tot grijs of groenachtig. Opvallend en typerend is de smalle gele of geelwitte streep over het midden van kop en rug.

"De Rugstreepad staat laat op uit de winterslaap, die hij ingegraven doorbrengt. In een zacht voorjaar ziet men hem toch niet eerder dan de laatste week van maart. In gewone jaren komt hij pas drie tot vijf weken later voor de dag" (Bergmans 1984).

Uit eigen waarnemingen blijkt, dat in zachte jaren, deze diertjes toch vroeger verschijnen (op 7 maart 1989). Op zwoele onweerachtige avonden roepen de mannetjes erg luid.

"Hun geluid wordt wel als 'knorren' omschreven. Meestal fungeert een mannetje als voorzanger en valt het 'koor' even na hem in. De dieren kwaken dan allen op dezelfde toonhoogte en houden na enige tijd, als door een dirigent geleid, allen gelijktijdig op. Dit zingen, als alle andere activiteiten in het water, vindt 's avonds en 's nachts plaats" (Bergmans 1984)

2.2.1. Waarnemingen:

zie tabel 1

2.2.2. Besluit

Er werd niet intensief gezocht naar deze toch zeldzame diertjes. Al deze gegevens berusten eerder op toevallige waarnemingen en geven zeker geen exacte getallen weer. Het voorkomen van dit dier bewijst de geschiktheid van het gebied. Daarom is het zeker waardevol dit domein als zodanig te beschermen en te beheren met het oog op het voorkomen van de Rugstreepad. Hopelijk met positief gevolg voor de toch kleine populatie.

2.3. Bruine kikker

We kunnen met zekerheid stellen dat deze kikker de meest voorkomende kikkersoort is binnen het domein (trouwen ook in de ganse omgeving van Wildertse Duintjes). Door zijn relatieve onafhankelijkheid van water, kun je deze dieren vaak op grote afstand van

Toestand 1985

water aantreffen. Enkel om zich voort te planten hebben ze zuiver water nodig. De kleur van deze kikker is uitermate variabel. De grondkleur is vaak helder bruin, maar kan ook geel of zelfs witachtig zijn. Maar alle bruine kikkers hebben een karakteristieke zwarte oogvlek vanaf het neusgat, over de ogen en slaapstreek tot boven de voorpoot. Reeds vroeg in het voorjaar verschijnen de eerste Bruine kikkers in de kleiput. Meestal kunnen we ze aantreffen vanaf eind februari en begin maart. Dan kunnen we het "knorrend" geluid waarnemen. Later vinden we dan de klompen kikkerdril. In de loop van april worden dan duizenden kikkervisjes aangetroffen.

2.4. Heikikker

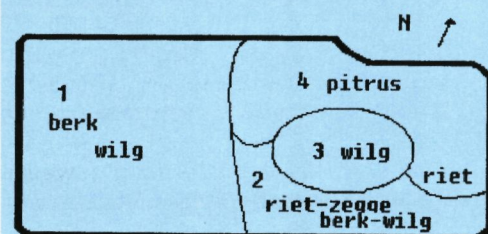
Op 6 maart 1989 werd voor het eerst een kikkertje aangetroffen met de kenmerken van deze soort: 'een spitse snuit, groenbruine kleur en zeer duidelijke strepen op de flanken'. Of het werkelijk over een exemplaar ging van deze soort is niet met zekerheid bekend. Het voorkomen van deze zeer zeldzame soort is niet bewezen voor Wildertse Duintjes, maar wel voor een gebied in de buurt, nl. 'De Nol', waar medewerkers van UIA een aantal exemplaren hebben gevonden (na een mondelinge mededeling van de auteur).

In de loop van de volgende jaren werden nog geregeld exemplaren opgemerkt. Op 12 maart 1991 werden zelfs 2 complexen vastgesteld. In 1993 en 1995 werd opnieuw een mannelijk exemplaar aangetroffen.

2.5. Groene kikker

Deze overbekende kikker wordt vrij regelmatig waargenomen in de kleiput. Zijn grote afhankelijkheid van water is waarschijnlijk de oorzaak van het re-

Tekening 1

gelmatig verdwijnen van deze soort. Gezien de kleiput in droge zomers volledig uitdroogt (zoals in 1986 en 1989), trekken de aanwezige kikkers weg naar waterrijke plekken (meestal tuinvijvertjes van buurtbewoners). Elk voorjaar (vanaf april) kunnen we wel volwassen of juveniele exemplaren aantreffen, maar of de larfjes tijdens droge zomers tot ontwikkeling kunnen komen is erg twijfelachtig.

Sinds we gestart zijn met het oppompen van grondwater, komt deze kikker het ganse jaar voor in de kleiput. We vinden trouwens geregeld juveniele exemplaren met in 1994 een maximum van een 40-tal exemplaren.

3. Gebruik van de kleiput

3.1. Toestand voorjaar 1985

Zie tekening 1

Larven van kikkers en padden verspreid over de ganse plas waargenomen, met opvallende concentraties in de ondiepe overgedeelten van zone 4. Deze gegevens werden overgenomen uit het verslag opgesteld door Dirk Bauwens, na onderzoek van de kleiput (Bauwens, 1985). Gezien de aanwezigheid van grote concentraties van amfibieën in zone 3 en 4 (ondiepere en niet beschaduwde plaatsen) was

Toestand 1989

het aangegeven beheerswerken te verrichten: berken en wilgen verwijderen in deze zone. Dit gebeurde dan ook.

3.2. Toestand voorjaar 1986

Tekening 2: Beheerswerken:

In zone 1 werden berken en wilgen gekapt

In zone 2 en 3 werd niet gemaaid.

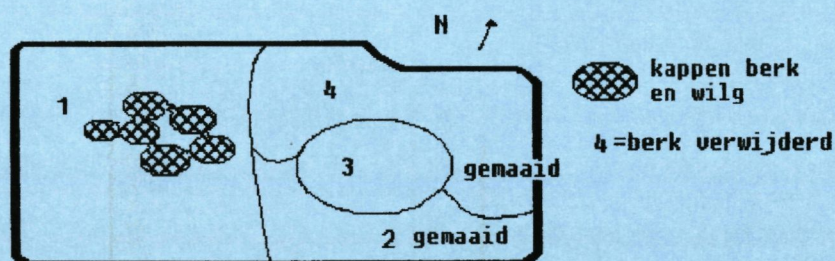
In zone 4 werden berken verwijderd

Padden verbleven voornamelijk in zone 4. Rugstreeppad en Bruine kikker verbleven in gekapte delen in zone 1. Deze gegevens werden geput uit het verslag van Daniël Sanders. We onthouden hier vooral de daling van het waterpeil. Beheerswerken hadden wel degelijk hun invloed op de aanwezigheid van Bruine kikker en Rugstreeppad (Sanders, 1986).

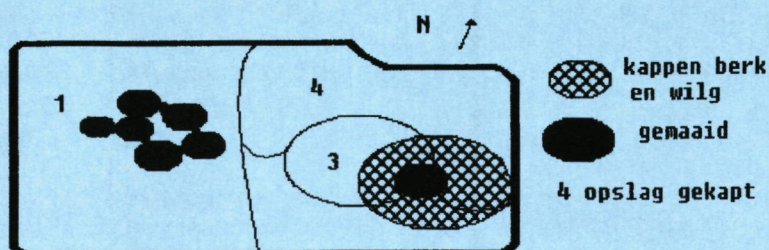
3.3. Toestand 1988

Geen beheerswerken uitgevoerd. Door de zeer hoge waterstand is het gebruik van het terrein moeilijk te achterhalen. Gewone pad en Bruine kikker verblijven in deel 2 en 3. Rugstreeppad was te vinden langs de oever in zone 4.

Tekening 2

Tekening 3

3.4. Toestand 1989

Tekening 3: Beheerswerken:

In zone 1 werden de opengemaakte delen gemaaid (vooral riet).

In zone 2 en 3 werd berk en wilg gekapt en een gedeelte gemaaid.

Padden en Bruine kikker maakten gebruik van zone 2, 3 en 4. Door de droge zomer droogde de gehele kleiput uit, zodat we nu de kans hadden nieuwe beheerswerken uit te voeren.

3.5. Toestand 1990

Tekening 4: Beheerswerken eind 1989: Twee spaarbekkens uitgegraven in zone 4 en met folie waterdicht gemaakt. In zone 1, 2, 3 werd de riet- en zeggevegetatie gemaaid.

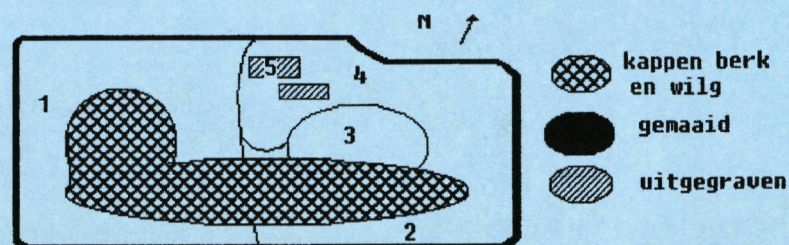
Amfibieën maakten gebruik van zone 3 (na het vullen met water).

3.6. Toestand 1991

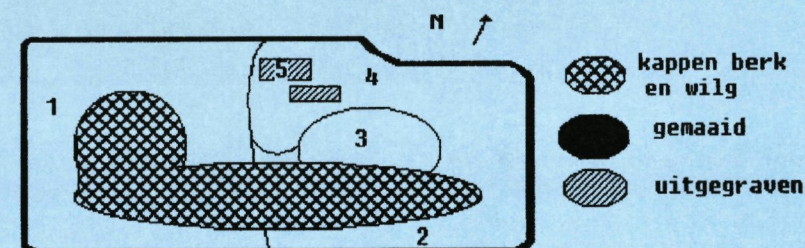
Tekening 5: Beheerswerken:

In januari 1991 gekapt in zone 1 en 2 (kaalslag). De struiken in zone 3 bleven staan. Er werd een pomp geplaatst op 2 maart 1991 en de kleiput werd volgepompt.

Tekening 4

Tekening 5

Toestand 1993

Heikikker

Alle amfibieën waargenomen, drill (Bruine kikker en Gewone pad) in spaarbekken (nr. 5) in zone 4. Door de zuurtegraad van het water, ontwikkelde de drill zich niet (beschimmelde).

3.7. Toestand 1992

Er werden geen beheerswerken uitgevoerd. Alle amfibieën werden waargenomen, drill (Bruine kikker en Gewone pad) voornamelijk aan de randen van zone 2. In de loop van de zomer droogde de kleiput niet uit. We bleven water pompen. Door de te lage zuurtegraad (amper 3, 4 pH) ontwikkelden zich weinig of geen drill.

3.8. Toestand 1993

Alle amfibieën (behalve Rugstreep-pad) werden waargenomen. Bruine kikker en Gewone pad in vrij grote aantallen. In de loop van de zomer lieten we de kleiput volledig uitdrogen

(met het oog op beheerswerken) zodat enkel de bekkens in zone 4 water behielden. Hier verzamelden zich heel wat juveniele en adulte Groene kikkers. In het najaar van 1993 (nl. 30 oktober en 1-2 november) werden grote werken uitgevoerd. Deze werken werden door de Firma Mertens uitgevoerd en gefinancierd door het gemeentebestuur van Essen. Waarvoor uiteraard onze dank.

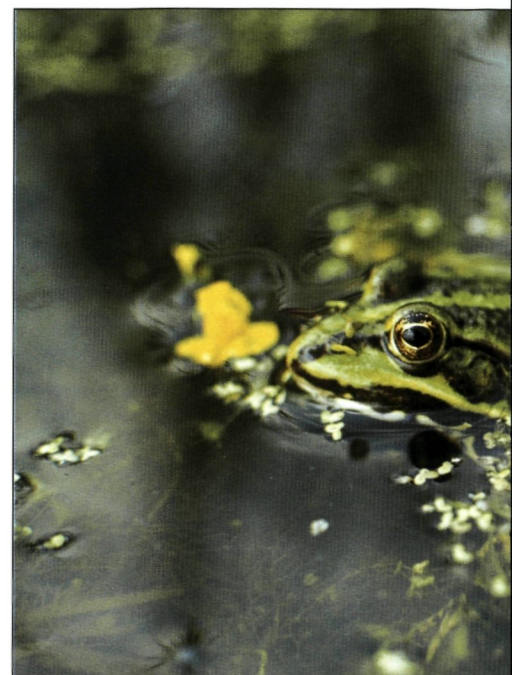
3.9. Toestand 1994-1995

Tekening 6: Na de beheerswerken van eind oktober-begin november 1993 zal de kleiput er als volgt uit:

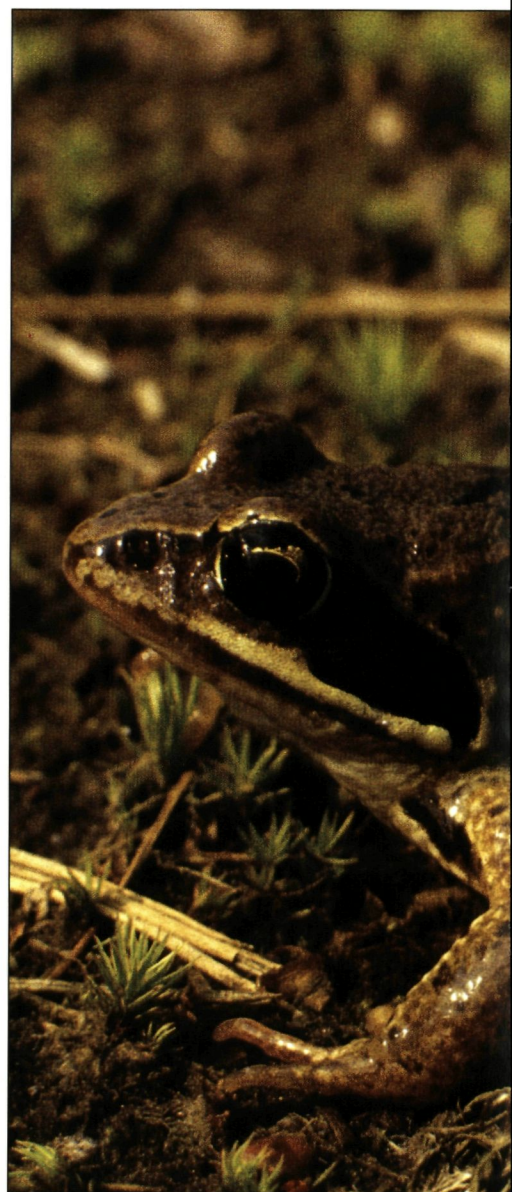
Zone 1: geen beheerswerken.

Zone 2, 3, 4: al het plantenmateriaal werd hier met graafmachine verwijderd. Spaarbekkens werden behouden.

Er werd een dam aangelegd als scheiding met zone 1. Zone 2, 3, 4 werd door een dam in twee delen gedeeld.

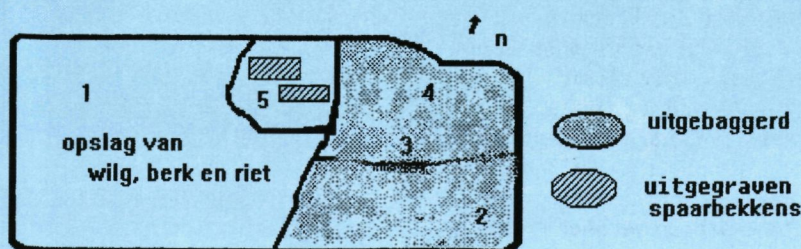

Groene kikker

Bruine kikker

Tekening 6

Foto's: C. Onkelinx

Gewone pad

De spaarbekkens in zone 4 werden ook met een dam omringd. Het terrein voor de pomp werd verder uitgediept (als opvangbekken). Alle randbegroeiing van zone 2, 3, 4 werd verwijderd. Er werden wilgen geplant op de dammen.

Hoe de kikkers en padden op deze veranderingen zullen reageren moeten we nog afwachten. De eerste resultaten van 1994 en 1995 zijn bemoedigend maar de waterkwaliteit is nog het grootste probleem.

4. Algemeen besluit

Voor amfibieën is het domein en vooral de kleiput met het omliggende gebied (heideveld) een zeer belangrijk biotoop. De waterstand is zeer belangrijk. Schommelingen hebben onmiddellijk invloed op de aanwezige salamanders. De padden en de kikkers lijken erg gevoelig voor de zuurtegraad van het water. Hoe we dit probleem moeten oplossen moet nog grondig worden uitgezocht.

Uit het onderzoek, gehouden door Dirk Bauwens en Daniël Sanders, medewerkers van het Veldbiologisch Station Kalmthout, blijkt dat we hier kunnen spreken van een vrij unieke situatie voor de Antwerpse Noorderkempen. Er zijn niet veel plaatsen die deze indrukwekkende lijst amfibieën kunnen voorleggen (Bauwens 1985; Sanders 1986).

Daarom is het van het allergrootste belang dat deze vindplaatsen verder worden beheerd en bewaard.

Dankwoord

Uiteraard ben ik dank verschuldigd aan Dirk Bauwens en Daniël Sanders die zo bereid waren om de eerste onderzoeken in 1985 en 1986 voor hun rekening te nemen.

Ook alle leden van Werkgroep Leefmilieu en Wielewaal-Noorderkempen, met name Wim De Bock, Richard en Jo Bonroy, Flor Van Meel, Roland Kockelberg, John Van den Bempt, Rudy Sempeles en Martha Tas-Van Nassauw, die hun waarnemingen binnen brachten zijn van harte bedankt.

Literatuur

- Bauwens D., 1985, *Amfibieën in de kleiput van het domein "De Wildertse Duintjes"* Essen, Universitaire Instelling Antwerpen, Veldbiologisch Station Kalmthout
- Bergmans W. & Zuiderwijk A., 1985, *Amfibieën en reptielen in Nederland*, K.N.N.V., Hoogwoud
- Sanders D., 1986, *Onderzoek naar het voorkomen van amfibieën op het grondgebied van de gemeente Essen*
- Lanka V., Vit Z., 1987, *Amfibieën en reptielen*, Thieme, Zutphen
- Lenders H., Marijnissen C., 1993, *Waarnemen en herkennen van amfibieën en reptielen in het veld*, Ravon, Nijmegen

Joris Pinseel, Hofstraat 13,
2910 Essen

KLOKJESGENTIAAN

Danny Van der Veken

*Ook het plantenrijk kent zijn standen. Klokjesgentiaan behoort tot de aristocraten. Naam als een klok, uitgelezen woonplaats, kaarsrechte gestalte, duur parfum, chique kleuren, geraffineerde tekening, ecologische fijnproever. Zeg nu zelf: je zou voor minder in de adelstand verheven worden... Maar net zoals bij hun menselijke collega's met blauw bloed, liggen de Gouden Jaren voor de Klokjesgentiaan al een eindje achter ons. In deze tijden van massaproductie en -consumptie, nivellering en waardenverlies lijkt er geen plaats meer te zijn voor kieskeurige heersdommen als *Gentiana pneumonanthe*. Hoog tijd dus voor een kennismaking!*

Daarvoor moeten we in augustus naar de vochtige heide. Op de enkele Vlaamse groeiplaatsen die er nog overblijven, vind je er tussen de Gewone dophei, Blauwe zegge en Pijpestrootje slanke, min of meer vierkantige, uitzonderlijk tot 60 cm hoge bloeistengels met smalle, tegenoverstaande bladeren. Ze vallen al van ver op, want tussen juli en september dragen ze aan de top één trechtervormige, vijftrallige, donker hemelsblauwe bloem. Lager op de stengel kunnen er nog bloemen staan in bladoksels. De bloemkroon vertoont aan de buitenkant vijf groene lengtestrepen. De binnenkant krijg je alleen te zien bij warm en/of zonnig weer. Hij is fijntjes groen gestippeld. Af en toe komen witte bloemen voor. Tussen de "normale" kroonslippen zitten kleine, tandvormige aanhangsels. Bij afkoeling - tegen de avond of bij weersverslechtering - vouwt de kroon zich dicht, waarbij de binnenplooien in de tandjes en de buitenplooien in de kroonslippen eindigen, terwijl deze laatste rechtsdekkend draaien. Een mooi staaltje van beveiligingstechniek, zowaar! Tenslotte zit binnenin het kostbaarste wat de plant bezit: de kiemen voor het nageslacht...

Wat de voortplanting betreft, wedt Klokjesgentiaan op drie paarden. Kruisbestuiving geniet steeds de voorkeur. Daarvoor worden hommels en vlinders ingehuurd. De nectar wordt namelijk helemaal onder in de bloem afgezonderd. Daar is hij alleen bereikbaar voor wie een lange tong heeft.

Blijft insektenbezoek uit, dan wisselt Klokjesgentiaan het geweer van schouder: de stempellobben krommen zich en likken stuifmeel van "eigen" helmknoppen op (zelfbestuiving). Beter in teelt dan geen teelt...

Na de bloei valt de kroon niet af. Uit het vruchtbeginsel ontwikkelt zich een eivormige doosvrucht die vanaf de top geleidelijk met twee omkrullende kleppen opengaat. De zaden zijn klein en

worden uit de geopende vrucht gestrooid wanneer de stengels in de herfst door de wind heen en weer worden geschud. De zaadjes kunnen een zweefvlucht maken: ze zijn van een soort luchtzakje voorzien. De zaden blijven maar enkele maanden tot anderhalf jaar kiemkrachtig. De kieming vindt plaats in de lente, maar is aan nogal wat voorwaarden gebonden, een typisch aristocratisch familietrekje. Gentianen zijn planten van zonnige, meestal grazige, maar niet te dicht begroeide standplaatsen. Ze zijn gebonden aan tamelijk voedselarme grond met een jaarlijkse ritmiek in de vochtigheidstoestand: 's winters nat, 's zomers oppervlakkig droog. Voor bemesting halen ze hun neus op. Klokjesgentiaan verkiest bovendien zure zand-, leem- of veengrond. Alleen vochtige heide en blauwgraslanden (onbemeste hooilanden op veengrond) voldoen aan al deze kiemingseisen. Deze doorgedreven kieskeurigheid millimetert uiteraard de slaagkansen voor een klokjesgentiëenzaadje om te kiemen.

Gezien de tegenwoordige zeldzaamheid van vochtige heide en blauwgraslanden, zou Klokjesgentiaan waarschijnlijk al lang uitgestorven geweest zijn, ware het niet dat ze nog een derde overlevingsstrategie achter de hand houdt. Al in de nazomer ontspruiten aan de wortelstok nieuwe scheuten, die aanvankelijk slechts kruisgewijs staande paren schubjes dragen. 's Winters groeien deze scheuten - ook als ze onder water staan - verder uit, waarbij ze vaak een eindweegs over de grond of tussen mos kruipen alvorens omhoog te buigen.

Klokjesgentiaan is één van de weinige tweezaadlobbigen die zich in natte heidevegetaties thuisvoelen. Opmerkelijke overeenkomsten met heideplanten zijn haar vermogen onder sterk zure omstandigheden te kunnen leven en haar tolerantie voor zware metalen. Waarschijnlijk lukt ze hier enkel in

dankzij haar mycorrhiza (zwamwortel). Dat is een samenlevingsverband (symbiose) met wederzijds voordeel. Partners in deze vorm van mutualisme zijn een zwam (Mycophyta) (schimmel of paddestoel) en een vaatplant. Bepaalde voedingsstoffen uit de bodem (bv. fosfaat) worden door de zwam gemakkelijker opgenomen dan door de wortels van de vaatplant. De zwam geeft deze als het ware door aan de ermee samenlevende vaatplant via diens wortels, die omzwachteld zijn met een netwerk van zwamdraden. Daar staat tegenover dat de vaatplant bepaalde koolstofverbindingen aan de zwam levert: voor wat hoort wat. Zwammen missen namelijk bladgroen en kunnen dus niet aan fotosynthese doen (opbouw van koolstofverbindingen m.b.v. lichtenergie). Zo vullen zwam en vaatplant elkaar perfect aan. Wellicht het bekendste mycorrhiza-koppel is de Vliegenzwam en de berken, maar het verschijnsel is erg wijdverspreid onder vaatplanten.

Op de heide is mycorrhiza gewoon bittere noodzaak: de bodem is er zo zuur en voedselarm, dat vaatplanten zonder zwampartners er grotendeels verhongeren. Heideplanten sluiten een speciaal soort "samenlevingscontract" af, de ericoïde mycorrhiza, aangepast aan de specifieke voedselarmoede van hun standplaats. Zo wordt plantengroei op de heide in belangrijke mate beperkt door stikstoftekort. Zowat de enige stikstofbron van enige betekenis daar is strooisel en dood veenmos, maar zolang dat niet afgebroken wordt, is de stikstof die erin opgesloten zit, ontoegankelijk voor vaatplanten. Zwammen zijn precies gespecialiseerd in afbraakprocessen. Door zwammen een deel van hun stikstofvoorziening te laten verzorgen in ruil voor koolstofverbindingen, zijn Gewone dophei, Struikhei en waarschijnlijk ook Klokjesgentiaan op zeer voedselarme bodem in het voordeel ten opzichte van bijvoorbeeld grassen, die

Klokjesgentianen

Foto: L. Cuylaerts

geen mycorrhizacontract hebben afgesloten. Stikstoftoevoer - onder meer via "zure regen" - berooft ze van deze voorsprong. Vandaar de enorme opgang van Pijpestrootje in natte heide de laatste jaren.

Klokjesgentiaan zoekt in heidegebieden wel de naar verhouding minst voedselarme standplaatsen op. Veelal zijn dat plekken waar versterkte mineralisatie plaatsvindt, zoals afgeplagde stukken en randen van paden en karresporen, waar licht en/of betreding de humusafbraak stimuleren. Ook langs heidevennen staan vaak Klokjesgentianen, soms samen met Beenbreek. Verder treedt de plant op in glooiingen op de grens van natte heide en grasland. Door ontginning zijn dergelijke groeiplaatsen uiterst zeldzaam geworden. Bij ontwatering kunnen volwassen planten zich nog een tijdlang handhaven en zelfs forse bloeistengels voortbrengen: verdroging bevordert de mineralisatie van de heidegrond, waardoor meer voedingsstoffen vrijkomen. Evenzo herinneren Klokjesgentianen in bermen van heideontginningen aan de natte heide van weleer. Kieming treedt op uitdrogende bodem echter niet meer op en tenslotte moeten ook de oudere planten het opgeven.

Klokjesgentiaan - één van de weinige "laaglandgentianen" - komt voor vanaf Midden-Portugal, Midden-Engeland en Zuid-Scandinavië door Midden- en Oost-Europa tot in Midden-Siberië.

Gentiana is een geslacht van ruim tweehonderd soorten, merendeels gebergteplanten van het noordelijk halfrond. Slechts twee hebben ons land bereikt: Kruisbladgentiaan en Klokjesgentiaan. Het echte "gentianen-walhalla" zijn de alpenweiden met soorten als Brede gentiaan, Beierse gentiaan, Gestippelde gentiaan, Voorjaarsgentiaan, Stengelloze gentiaan enz., maar ook hen gaat het tegenwoordig niet meer voor de wind.

De Gentiaanfamilie omvat ongeveer duizend soorten en heeft een wereldwijde verspreiding, met het accent op de gematigde streken. Door hun ecologische kieskeurigheid zijn gentianen en verwanten moeilijk te kweken, zodat de familie ondanks de fraaie bloemkleuren maar weinig sierplanten heeft voortgebracht. Wegens hun bittere smaak worden de planten door herkauwers en vaak ook door Konijnen gemedene. Een bittere smaak wordt vaak in verband gebracht met de aanwezigheid van bepaalde organische stikstofverbindingen, de alkaloïden, die veel voorkomen in bloemplanten. Veel alkaloïden zijn giftig, zoals strychnine (in braaknoten), nicotine (in tabak) en cafeïne (in koffie). Het vermogen om hun smaak te proeven, kan ontstaan zijn als een aanpassing om te overleven. Eén van de vele hypothesen voor het uitsterven van de dinosaurussen gaat zelfs uit van het onvermogen van reptielen om bittere smaken te

proeven. De dinosaurussen zouden vergiftigd zijn door de bedektzadigen die zich in diezelfde tijd sterk uitbreidden. De gedachte dat een bittere smaak bijna altijd een waarschuwingssignaal is, wordt versterkt door de constatering dat we maar een paar bittere smaken tot ons genoeg consumeren, en dat meestal alleen na een langdurige training. Kinine (in tonic) en cafeïne zijn de belangrijkste. Dat aperitiefjes bitter zijn, is misschien een beschaafd overblijfsel van het overlevingsgevecht dat onze voorouders voerden, want de speekselafscheiding wordt erdoor bevorderd. Voor ons is dat het voorspel op een goede maaltijd. Voor hen die vroeger ruwere omstandigheden dan cocktailparty's moesten overleven, kan verhoogde speekselafscheiding een laatste redmiddel tegen vergiftiging zijn geweest.

Diverse soorten gentianen zijn of waren als geneeskruid in gebruik, volgens het gezegde "bitter in de mond maakt het hart gezond". Daartoe werden ze veelal in het wild ingezameld. Gezien hun achteruitgang door biotoopvernietiging is dit zeker niet meer verantwoord! Portlandpoeder, eens een volksgeneesmiddel tegen jicht, bestond uit gelijke delen gentiaan, duizendguldenkruid, Pijpbloem, Akkerzenegroen en gamander. In Frankrijk vervaardigt men uit gentianen de populaire aperitief Suze, in Oostenrijk Slivovitch.

Danny Van der Veken, Wenen 6, 2470 Retie.

Bronnen

1. Atkins P. (1990) *Molekulen. Chemie in drie dimensies*. Wetenschappelijke Bibliotheek, Deel 19. Maastricht/Brussel. Natuur & Techniek.
2. Heywood V. (1979) *Bloeiende planten van de wereld*. Amsterdam/Brussel. Elsevier.
3. Lippert W. *Alpenblumen Kompass. Oberhalb der Baumgrenze*. Gräfe und Unzer.
4. Lippert W. *Alpenblumen Kompass 2. Blütenpflanzen der Almwiesen und Bergwälder*. München. Gräfe und Unzer.
5. Van der Meijden R. (1990) *Heukels' Flora van Nederland*. Groningen. Wolters-Noordhoff.
6. Van Rompaey E. & Delvosalle L. (1979) *Atlas van de Belgische en Luxemburgse flora. Pteridofyten en Spermatofyten*. Meise. Nationale Plantentuin van België.
7. Weeda E. et al. (1985) *Nederlandse Ecologische Flora. Wilde planten en hun relaties*. 1. Haarlem. IVN i.s.m. VARA en VEWIN.
8. Weeda E. et al. (1988) *Nederlandse Ecologische Flora. Wilde planten en hun relaties*. 3. Haarlem. IVN i.s.m. VARA en VEWIN.

KENNISMAKING MET DE WATERVLEERMUIS

Franky Bonne

Wanneer de nacht zijn intrede maakt, ruimen zwaluwen plaats voor vleermuizen. Als uit het niets verschijnen ze. Hun snelle gefladder en geheimzinnige gedrag maakt ze voor veel mensen tot enge griezels. Wanneer we ons wat in hun levenswijze verdiepen, komen we terecht in een bijzonder boeiende wereld.

Het kleine vleermuisje dat op warme zomeravonden rond uw huis fladdert, is hoogstwaarschijnlijk een Gewone dwergvleermuis. Het is onze kleinste en meest algemene vleermuissoort. We willen u hier echter een minder bekende soort voorstellen: de Watervleermuis.

Uiterlijk

De Watervleermuis (*Myotis daubentonii*) is een relatief kleine vleermuis. Een diertje meet van snuit tot anus 4-4,5 cm, weegt tussen 7 en 14 gram en heeft een vleugelspanwijdte van 24 tot 27 cm.

Als typische vertegenwoordiger van het geslacht *Myotis* heeft hij een sterk contrasterende vachtkleur: de rugzijde is lichtbruin, de buik grijswit. De tragus (dit is een puntig uitsteeksel binnenin de oorschelp) is korter dan de halve oorlengte. De achterpoten van de Watervleermuis zijn opvallend groot. Hiermee is hij in staat insecten van het wateroppervlak te harken.

Jachtwijze en biotoop

Op basis van de hierboven beschreven kenmerken kan men moeilijk een bij schemerduister rondfladderende

vleermuis gaan determineren. Gelukkig is de Watervleermuis een soort die we zonder veel problemen aan de hand van zijn jachtbiotoop en vliegpatroon kunnen herkennen.

Zoals zijn naam al laat vermoeden, treffen we de Watervleermuis bijna uitsluitend bij water aan. Vijvers, meren, rivieren en kanalen vormen zijn voorkeursbiotoop, vooral wanneer er langs de oever bomen of struiken staan. Kleine poeltjes en met waterplanten dichtgegroeide wateren komen niet in aanmerking. Wel kon ik ze waarnemen boven snelstromend water in de Ardennen.

Watervleermuizen jagen bijna constant op 5 tot 20 cm boven het wateroppervlak en vliegen volgens een relatief vast patroon (cirkels of 8-vormen). Deze jachtwijze maakt hen onmiskenbaar. Andere vleermuizen die boven water jagen (voornamelijk Meervleer-

muis en Franjestaart) vliegen hoger (minstens 0,5 m) en hebben een rechtlijniger vlucht. In bochten of op keerpunten kunnen Watervleermuizen ook wel eens hoger vliegen. Wanneer we ze met een goede zaklamp beschijnen, zullen we duidelijk de lichte onderzijde kunnen waarnemen (typisch kenmerk van *Myotis*soorten).

Watervleermuizen hebben verschillende manieren om hun prooi te vangen. Ze kunnen dit rechtstreeks met de bek doen of ze met hun poten van het water scheppen. Meestal vangen ze het insect op in hun staartvlieghuid, van waaruit ze het dan oppikken. Soms wordt het met de vleugels in de staartvlieghuid getikt.

Zomerverblijven

Meestal brengen Watervleermuizen de dag door in holle bomen. Soms treffen we ze aan op zolders, in grotten of onder duikers en bruggen. Hun dagverblijven kunnen gerust enkele kilometers van de jachtplaats verwijderd liggen. Om deze te bereiken, volgen de vleermuizen lijnvormige structurelementen in het landschap (bomenrijen, hagen, grachten...). Zonder deze lineaire landschapselementen kunnen vleermuizen zich met hun echolotatiesysteem (of sonar) niet oriënteren en vliegen ze verloren.

Bij de meeste vleermuizen leven vrouwtjes en jongen samen in groepen van 10 tot meer dan 100 dieren (kraamkolonies). Watervleermuizen vormen hierop een uitzondering in die zin dat ook mannetjes in de kolonie geduld worden.

In de eerste helft van mei worden de kolonies, die meestal uit enkele tientallen dieren bestaan, gevormd. De jongen worden in de tweede helft van juni geboren. Eén vrouwtje krijgt per jaar slechts één jong. Dit is heel weinig als we het vergelijken met de reproductiecapaciteit van andere zoogdieren van

Watervleermuis in vlucht

Foto: B. Odeur

Overwinterend exemplaar

Foto: B. Odeur

dezelfde grootte (muizen, spitsmuizen). Vleermuizen compenseren dit door een lange levensduur. Ze worden gemakkelijk 10 tot 15 jaar oud. Voor zover bekend is de hoogste leeftijd voor een Watervleermuis 28 jaar! De winterslaap kan als een soort energiebesparing beschouwd worden, waardoor ze eigenlijk maar de helft van het jaar "leven".

Ongeveer een maand na hun geboorte zijn de jongen vliegvlug. Vanaf eind augustus wordt de kolonie ontbonden en gaan de dieren zich in kleinere groepjes op verschillende plaatsen vestigen. In september breekt de partijtje aan. Zoals bij de meeste inheemse vleermuissoorten vindt de hoogste paaractiviteit plaats in het najaar,

maar ook tijdens de winter wordt er nog geregeld gepaard. Het merkwaardige is echter dat de inwendige bevruchting pas in het voorjaar gebeurt. Na de winterslaap zijn ze immers te verzwakt en moeten ze al hun tijd besteden aan het aanvullen van hun vetreserve. Voor een energieverslindende bezigheid als paren is dan geen tijd.

Overwintering

Net als alle Europese vleermuizen houden Watervleermuizen een winterslaap. Deze duurt van oktober-november tot maart-april, afhankelijk van de buitentemperatuur. 's Winters zijn er immers nauwelijks insecten, en om hun lichaamstemperatuur constant te hou-

den, zouden ze precies meer moeten kunnen eten. Omdat dit in ons klimaat onmogelijk is, houden de vleermuizen een winterslaap. Hierbij worden lichaamstemperatuur, hartslag, bloedsomloop en ademhaling zeer drastisch verminderd. Het lichaam leeft als het ware op een laag pitje.

Dit kan enkel onder specifieke omstandigheden. Een goede vleermuis-overwinteringsplaats moet aan volgende voorwaarden voldoen: een constante temperatuur van 5-10°C, een hoge luchtvochtigheid (>80%), permanente (schemer)duisternis en absolute rust. De hoge vochtigheid is nodig om uitdroging te vermijden. Bij het ontwaken halen de vleermuizen het eerste vocht uit de dauwdruppels die ze van hun vacht likken.

Watervleermuizen vinden hun ideale winterverblijven in bunkers, ijskelders, ruïnes, forten en mergelgroeven. Hierin hangen ze soms vrij aan de muur of de zoldering, maar meestal zitten ze diep weggekropen tussen spleten en kieren. Overwinterende vleermuizen gaan tellen, vereist dan ook intensief speurwerk.

Watervleermuizen opsporen

's Winters kunnen we vleermuizen gaan zoeken op hun overwinteringsplaatsen. Het is echter sterk af te raden dit op eigen houtje te doen, omdat men hiermee de dieren nutteloos verstoort. Vaste winterstellingen gebeuren één- of tweemaal per jaar door mensen van de Vleermuizenwerkgroep.

In de zomer liggen Watervleermuizen wel binnen ieders bereik. Wanneer men op een warme zomernacht met een sterke zaklamp over een parkvijver of kanaal schijnt, heeft men een goede kans om de diertjes over het water te zien scheren. Wanneer men zich hiervoor op privé-eigendom waagt, kan men best vooraf toestemming vragen, anders worden de eigenaars hier nogal zenuwachtig van.

Door zijn typische manier van jagen vlak boven het wateroppervlak, is de Watervleermuis een van de enige vleermuissoorten die we betrouwbaar op zicht kunnen determineren. We hebben er dus geen bat-detector (of ultrasoon-ontvanger) voor nodig. Wanneer we toch over zo'n apparatuur beschikken, kunnen we het geluid van de Watervleermuis herkennen als een constant droog geratel. Het best is het te ontvangen op een frequentie van 45 kHz. Watervleermuizen maken zelden geluiden (sociale roepen) die we met

Kraamkolonie

Foto: B. Odeur

het blote oor kunnen horen. Wie met een bat-detector ervaring wil opdoen, kan best een paar keer met een kenner op stap gaan.

Ten slotte kunnen we Watervleermuisen ook vinden door hun kolonies. Deze bevinden zich meestal in oude bomen en uitzonderlijk in gebouwen. Watervleermuisen zijn moeilijk waar te nemen bij het uitvliegen uit de kolonie, omdat ze dit pas doen wanneer het helemaal donker is (dit is een stuk later dan de meeste andere vleermuisen). Kolonieplaatsen worden zelden gevonden en verdienen rust en bescherming. Wie (Water)vleermuis kolonies weet zitten, kan best contact opnemen met de Vleermuisenwerkgroep of met de Zoogdierenwerkgroep. Zonodig kunnen dan beschermingsmaatregelen getroffen worden.

De Watervleermuis in Vlaanderen

Op Vlaams niveau is de Watervleermuis de meest genoteerde overwinterende vleermuissoort. Vooral in de Limburgse mergelgroeven en de Antwerpse en Oost-Vlaamse forten is hij veruit de talrijkste soort.

De absolute top is het fort van Steendorp (dit is de beste overwinteringsplaats van België en zelfs van West-Europa), waar op een totaal van 1000 getelde vleermuisen er meer dan 800 tot de soort *Myotis daubentonii* behoren.

Het hoge aantal Watervleermuisen in de winter staat in schril contrast met het beperkte aantal zomergegevens. De gekende kraamkolonies in Vlaanderen kan men op twee handen tellen. Het verspreidingskaartje in de Zoogdieren-Inventarisatie van Vlaanderen 1976-'85 (L. Holsbeek e.a.) geeft eerder een beeld van de actieradius van een aantal actieve medewerkers dan van de verspreiding van de Watervleermuis.

In een poging hieraan iets te verhelpen, lanceerde de Zoogdierenwerkgroep van de JNM in 1993 een inventarisatieproject Watervleermuis. Leden van de Zoogdieren- en Vleermuisenwerkgroep gingen zich in de komende jaren actief bezighouden met het opsporen van jachtplaatsen en kolonies van Watervleermuisen. Momenteel bestaat het Watervleermuisproject nog steeds, maar is het opgenomen in het grotere Atlasproject Zoogdiereninventarisatie van Vlaanderen.

De meeste gegevens werden verzameld tijdens een Watervleerfietskamp van de JNM-ZWG en door losse medewerkers. Ook hier moeten we vaststellen dat er niet gebiedsdekkend geïnventariseerd is. Toch kunnen we uit de voorlopige gegevens al enige informatie halen.

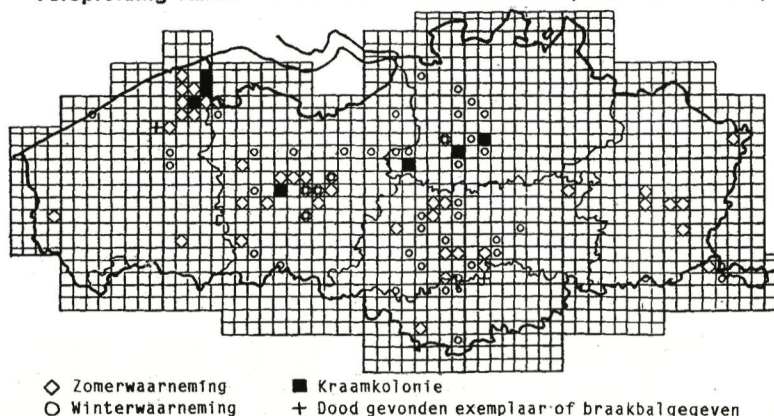
Enkele bevindingen uit het Watervleermuisproject

De beschikbare gegevens zijn nog onverwerkt en vrij regionaal beperkt. Vooral het Meetjeslandse Kreekengebied (ZWG-Watervleerfietskamp) en de omgeving van Beernem (F. Bonne en B. Christiaens) werden vrij grondig geïnventariseerd.

In het Kreekengebied telden leden van de Zoogdierenwerkgroep 214 Watervleermuisen. Het overgrote deel daarvan werd geregistreerd boven kanalen (Gent-Oostende, Schipdonk- en Leopoldkanaal). Boven de eigenlijke kreek vlogen meestal slechts enkele Watervleermuisen. Verder werden in het gebied op 1 week 482 Dwergvleermuisen, 31 Laatvliegers, 3 Baardvleermuisen, 4 Rosse vleermuisen en 1 Meervleermuis genoteerd.

Verspreiding van de Watervleermuis in Vlaanderen (inventarisatie 1976-85)

B. Christiaens en F. Bonne onderzochten het kanaal Gent-Oostende tussen Beernem en Brugge. Over een lengte van 15 kilometer werden 114 Watervleermuizen geteld. Dat betekent 7,6 exemplaren per kilometer of 1 Watervleermuis om de 130 meter. Het is duidelijk dat de grootste aantallen bij de kanalen te situeren zijn. Toch werden ook boven elke geschikte vijver in de streek 2 tot 8 Watervleermuizen gezien.

Besluit

Wanneer we de beschikbare cijfers uit een heel klein gebied zouden extrapoleren naar heel Vlaanderen, dan zouden we tot heel hoge aantallen komen. We moeten er dan nog rekening mee houden dat bij de uitgevoerde inventarisaties waarschijnlijk een aanzienlijk aantal over het hoofd gezien werd.

We kunnen ons daar dan ook alleen maar bij afvragen: waar huizen al deze dieren overdag (m.a.w. waar zitten hun kolonies) en waar brengen ze de winter door?

Het is toch wel duidelijk dat de Watervleermuis in Vlaanderen niet echt zeldzaam kan genoemd worden. Vroeger schijnt dit wel het geval geweest te zijn, maar de vraag rijst of het hier inderdaad om een spectaculaire toename gaat, of dat we het gewoon kunnen verklaren door beter onderzoek en materiaal? Heel wat vragen rond vleermuizen in het algemeen en Watervleermuizen in het bijzonder blijven onopgelost en verder onderzoek is zeker wenselijk.

Meer gegevens over het voorkomen van deze geheimzinnige dieren zijn dan ook meer dan welkom. Krijgt u ook de kriebels te pakken om 's nachts met een zaklamp over een vijver te

gaan zwaaien? Bij de Zoogdierenwerkgroep van de JNM (Kortrijksepoortstraat 140, 9000 Gent, 09/223 47 81, fax 09/223 28 05) kan u een handleiding en waarnemingsformulieren aanvragen. U kan er ook nog steeds terecht met al uw andere zoogdierwaarnemingen.

Bij het verzamelen en verwerken van gegevens werkt de JNM-ZWG nauw samen met de Vleermuizenwerkgroep. Gegevens uit grondiger onderzoekjes en over kolonies kunnen gebruikt worden bij het opstellen van het soortenbeschermingsplan voor vleermuizen (opgesteld door het RUCa).

Franky Bonne, Wellingstraat 83, 8730 Beernem, 050/78 07 91.

Referenties

- Chirup-Contact, *Censustellingen 1994-'95*, nr. 2, maart 1996.
 Holsbeek L. e.a., *Zoogdieren-Inventarisatie van Vlaanderen (1976-'85)*. JNM, 1986, 116 p.
 Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (ZWG), *Handleiding voor het Watervleermuisproject*. JNM, bijlage bij Euglena 2/1993, 8 p.
 Kapteyn Kees, *Vleermuizen in het landschap: Over hun ecologie, gedrag en verspreiding*. Schuyt & co, 1995, 224 p.
 Ransome Roger, *The Natural History of Hibernating Bats*. Christopher Helm, 1990, 235 p.
 Schober Wilfried and Eckart Grimmberger, *A Guide to Bats of Britain and Europe*. Hamlyn, 1989, 224 p.

TIERRA V.Z.W. NATUURREIZEN 1996

! TIERRA !

VZW

ZOMERVAKANTIES

SPAANSE PYRENEËN

21 tot 31 juli: nieuwe data!
 Busreis met daguitstappen
 prijs: 24.000 F (Hendrik D'Hertefelt)

VLAANDEREN 'NATUUR' FIETS-ROUTE

11 tot 17 augustus: fietsvakantie
 Prijs: 12.850 F (René Matthijs)

WADDENZEE

25 tot 30 augustus: zeiltocht
 prijs: 14.450 F (René Matthijs)

NAJAAR EN WINTER

Hoge Veluwe

27 tot 29 september: hertenbront en cultuur
 prijs: 5.250 F (Ignace Ledegen)

KOPENHAGEN

20 tot 25 september: hertenbront en cultuur
 prijs: 13.550 F (Misjel Decler)

FALSTERBO

5 tot 12 oktober: vogeltrek: observaties
 prijs: 19.250 F (René Matthijs)

LAC DU DER

1 tot 3 november: vogeltrek: wandelingen
 prijs: 5.250 F (Frans Broos)

COSTA RICA

23 november tot 15 december: rondreis met trekking
 richtprijs: 90.000 F (Ignace Ledegen)

INDONESIE

21 december tot 5 januari: rondreis met wandelingen
 prijs: 81.000 F (J.P. De Busschere)

FLORIDA

20 december tot 10 januari: avontuurlijke fietsvakantie
 prijs: 54.900 F (Carl Grillet)

Voor 1996 sloten we een samenwerkingsovereenkomst met De Wielewaal vzw. Met de opbrengst ondersteunen we het Enamebos.

Programma verkrijgbaar bij:

Tierra v.z.w.,
 Heidebergstraat 227,
 3010 Leuven,
 Tel. 016/25 56 16

I.s.m. Clemens' Reiswinkel, Hasselt,
 Lic. A 1699

VERBORGEN VERLEIDERS

Chris Onkelinx

Als luchtbelletjes uit water

Meeuwen, 23 maart 1975, een zachte lentemiddag. Slechts hoorbaar vanop 10 tot 15 meter afstand, borrelen zachte geluidjes op vanuit een ven. Als luchtbelletjes uit een fles zijn ze te horen, om de seconde: "hoo, ... hoo, ... hoo, ..., ...". Vanuit het ijle Riet en de zeggevegetatie borrelen ze op vanuit een diepte van 30 tot 40 cm. Als de onzichtbare roepertjes benaderd worden, stopt 't roepen. Na een paar minuten doen ze elders weer verder. De kikkertjes blijven onvindbaar, maar het roepen gaat de hele middag verder zonder dat je er ook maar een glimp van op kan vangen.

Acht dagen later liggen er in de namiddag 25 halfrijpe en verse legsels. De verse hebben een doorsnede van 5 of 6 cm, de oudere legsels zijn platter en tot 8 cm breed. Ze liggen op de bodem, op een diepte van 10 tot 30 cm, de meeste in groepjes van 2 tot 3. Die namiddag klinkt het gekwaak van deze

onzichtbare Heikkertjes als een zacht "hoe-hoe-hoe" of "hee-hee-hee".

Dicht bij de Maas

20 mei 1991. Een feestelijk luid concert stijgt op vanuit een poel in de Belgische Maasvallei. In het holst van de nacht kwaken de Boomkikkertjes aan onze voeten en laten ze zich bewonderen met hun potsierlijk opgeblazen keel. Op een stukje van 1 m² kwekken er zelfs vier mannetjes. Een mannetje grijpt een vrouwtje Boomkikker vast boven haar dijen. Alles samen zijn er 33 lawaaimakers op de oever en in het water van de poel auditief en visueel te lokaliseren. Daarnaast bevinden er zich drie vrouwtjes op de oever en 3 éénjarigen, wellicht jonge mannetjes die al eens poolshoogte komen nemen. Ook de aangrenzende poel herbergt nog twee eenzaten. Naast Groene kikkers en salamanders herbergt ook de aangrenzende poel nog twee Boomkikkermannetjes.

Geratel en gekwaak op de Wijvenheide

7 mei 1975. Bij zonsondergang starten de Rugstreeppadden hun koor, ruim voor de Nachtzwaluwen van start gaan. Op drie plaatsen ratelt een koor in een verlande uithoek van Groot Wijven. Het golvende geluid klinkt onafgebroken, zwelt aan en neemt weer af. Het "orrrr-roorrr-rerrrr" klinkt ratelend als van de Nachtzwaluw, soms ook weer knorrend als de woerd van de Zomertaling.

Elke pad is afzonderlijk te onderscheiden, maar samen vormen ze een stevig koor. Als je ze benadert houdt 't roepen op en beginnen er elders weer padden. De hele avond blijven ze verder snorren. Als het Boomkikkergekeker hen later op de avond vervoegt, en ook de Sprinkhaanrietzanger zich op de rand van de heide laat horen, is de lucht helemaal gevuld met ratels en kleppers. Een zomer lang zal veel gelijkaardigs nog te horen zijn, want

Mannetje Boomkikker

Foto: M. Schepers

Mannetje Rugstreeppad

Foto: M. Schepers

Nachtzwaluw en krekels nemen op de heide de fakkel over.

4 mei 1978, Bolderdal, Wijvenheide. Op een natte plek in een weiland snorren een dertigtal Rugstreeppadden. Op deze plek, in het gras vlakbij 't water van een poel, zijn ze schitterend te observeren. Hun keelblaas blijft geheel opgeblazen bij 't kwaken. Alarmerende Kieviten doen hun geroep staken, maar al vlug ratelt er weer één die de hele kolonie opstart. Wegduikende padden, met hun kleurrijke roodgele en oranje paringknobbels, blijven onvindbaar. Enkel en ondernemen paar-pogingen: met twee of drie vechten en grijpen ze naar mekaar en hangen op mekaar. Zwemmen en lopen doen ze eigenaardig als een muis. Ze stoppen na 30 cm, rusten een 5-tal seconden uit en lopen dan weer wat verder. De Rugstreeppadden die je beetpakt, scheiden in de oksels van voor- en achterpoten schuim af. Het geurt sterk naar verharde rubber.

29 mei 1979. Een vrouwtje copuleert op dezelfde plek met drie mannetjes. 's Anderendaags liggen de eiersnoeren in de ondiepe poel.

Geheimnisvol amfibietje

Limburgse Kempen, 5 mei '79. Een heuse Roerdomp zet de avond in. Tussen 21 en 22 uur roept hij herhaaldelijk,

maar hees en onduidelijk, alsof hij ziek is. De hele avond is het gespetter van Muskusratten in de dichtbegroeide watervegetatie te horen, maar ook Do-daarsjes, Waterhoentjes en eenden zorgen voor veel leven.

Om 9.40 uur kwaken twee Boomkikkers af en toe.

En dan, iets voor 11 uur 's avonds, roept het eerste beestje. Weinige minuten later zijn er zeven te horen in een straal van vijf meter. En wat later zijn ze te horen van overal en toch nergens. Als ik enkele minuten in het water stil sta, lijken de "klok, klok"-geluidjes van tussen mijn laarzen te komen. De klokjes zijn verspreid over een afstand van 15 à 20 m te horen. Elk territorium lijkt op meer dan één meter van een ander te liggen. Het zijn er wel 40 tot 50, misschien wel meer. Tussen elf en half twaalf roepen ze die nacht onafgebroken.

6 mei '95. Die nacht roepen er weer enige vanuit het ondoordringelijke water. Het klinkt als dof artilleriegeschut van heel ver weg: "wo-wo". Het herhaalt zich snel, tweelettergrepig en tientallen keren achter mekaar. Knoflookpadden.

Avondconcert

Kempense plas, 15 mei 1979. Tussen 40 en 50 Boomkikkers vormen hun avondkoor. Twee mannetjes kwaken

met trillende lichaampjes op 40 cm van mekaar. Ze kwaken 5 minuten onafgebroken in duet, wat bijzonder mooi klinkt. Het harde "rep-rep-rep" is verspreid te horen. In een straal van 6 meter zijn een zestal mannetjes te lokaliseren. Het koor is bij gunstige wind meer dan een kilometer ver te horen, ondanks bebouwing en boomgordels.

7 mei '90. In het schemerdonker zijn de Boomkikkers, een 25-tal, allen actief, maar op de vlootende vegetatie drijven vele tientallen kleine Groene kikkertjes. Zij hebben precies de grootte van Boomkikkers, maar in het schijnsel van de lamp tel je er wel meer dan 50 voor je de eerste kwakende Boomkikker in de lichtbundel opmerkt.

Wijvenheide. 19 mei 1979. In het noordelijk gedeelte zijn de Boomkikkers verspreid over drie vijvers aan 't kwaken: 3, 1 en 4 mannetjes vormen samen één concert verdeeld over drie aan mekaar grenzende vijvertjes. Het individuele geluid kan verschillend omschreven worden als "rep-rep-rep-rep-rep-rep", soms kort, soms lang aanhoudend, of als "er-er-er-er-er...", of ook als "kwar-kwar-kwar..."

Ook in het zuidelijk deel zwerven de Boomkikkers rond op zoek naar voortplantingswater dat nog aan hun eisen voldoet en dat alsmaar minder voorhanden is.

23 april 1977, een warme lentemiddag. De Rugstreeppadden geven een dagconcert. Van 16 tot 18 uur is het geratel, dat van ver lijkt op een snorrende Nachtzwaluw, onafgebroken te horen in de drassige verlandingszone van de grootste vijver uit het gebied.

9 april 1983. Vanuit de begroeide gracht van de vijveroploop van Groot Wijven klinken de roepjes van een hele populatie Heikikkers. Een bij toeval ontdekte voortplantingsplaats in het reservaat.

Nachtlawaaai

22 april 1990, beekvallei, Beringen. 's Avonds is een zacht gebrom te horen. Het lijken wel Rugstreeppadden, maar hun geliefkoosd biotoop ligt een heel eind hier vandaan.

Na wat zoeken komen we wel uit bij de lawaaijige gastjes. Het is een koortje van nauwelijks 10 tot 20 Rugstreeppadden, maar wel goed om een afstand van ten minste 2150 m, over bos en woonwijk heen, te overbruggen.

16 april 1989, Houthalen-Helchteren. Op een andere plek, dicht bij de voortplantingsplaats van de Rugstreeppad, roepen een 12-tal Knoflookpadden. Hun geroep klinkt ruw en schor. Het klinkt als "wro-wro-wro-wro" en is tot op 20 m te horen.

Hoogveenkikkertjes

Nederland, 15 maart 1990, 13 u., een warme middag. Op een open plekje in het veen, naast een wandelpad, klinken klokkende geluidjes van bruiloftvierende Heikikkers. Trillende lijfjes vloten tussen de duizenden - door knaagdieren stukgeknipte - bie-zestengeltjes en steken boven het water uit... Lichte keeltjes trillen en roepen 5, 10 tot 15 keer, snel achter mekaar, een klokkend "guk-guk-guk". De heel zachte geluidjes verschillen in toonhoogte en snelheid.

Deze kikkertjes, anders zo gevoelig voor de minste beweging en verstoring, zijn hier gewend aan de trillingen en het lawaai van de vele, achteloos voorbijsnellende wandelaars, die op hun manier van de natuur genieten. Twee donker leikleurige, blinkende mannetjes achtervolgen mekaar. Onder water duiken ze weg, de plek blijft natrillen. Op één plekje drijven 28 leg-sels, iets verder liggen er nog 6. Of die kleine, anders zo vreselijk geheimzinnige kikkertjes hier ook onder water kwaken, blijft een vraagteken. deze "glu-lu-lu-lu-lu-lu"-geluidjes van dat opvallend kleinoed van heide en hoogveen zijn nog op enkele andere plaatsen te horen, maar hier stoppen de amfibietjes al met hun geklok bij benaderen van op meer dan 10 meter afstand.

"Natuurontwikkeling"

Limburgse Kempen, 25 mei 1987, middernacht. Een kolonie Boomkikkers heeft zich jarenlang kunnen handhaven in een verlande uithoek van een vijver. De laatste jaren loopt het aantal terug, maar nu, zo opeens, zijn ze verhuisd naar een aangrenzende vijver, waar viskweek tijdelijk onderbroken werd. De hele populatie is compleet verhuisd naar slechts enkele tientallen meters verder. Van de 80 tot 100 cm diepe vijver hebben ze hun domicilie gemaakt. De ondertussen weelderig begroeide plas is voor hen een uitermate geschikte voortplantingsstek geworden. Vannacht geven ze er een oorverdovend concert ten beste. Op deze geïsoleerde plaats hebben ze

Heikikker

Foto: Chr. Onkelinx

zich in een recordtempo voortgeplant en zich vertienvoudigd. Het koor bestaat wellicht uit 150 tot 180 kwakende mannetjes, een aantal dat men alleen maar juist kan inschatten door nauwkeuriger tellingen van veel kleinere koorgroottes uit 't verleden. Een natuurexplosie van dergelijke omvang klinkt als muziek in de oren. Twee maanden later springen de pas gemetamorfoseerde, één centimeter grote Boomkikkertjes her en der weg van de blaadjes langs de paadjes. Stap voor stap opletten om er geen dood te trappen is de boodschap. Een spontaan

natuurherstel van dergelijke omvang, daar kan de beste natuurbeheerder alleen maar een punt aan zuigen.

C. Onkelinx,
Vurtense Schans 61, 3582 Beringen

TE KOOP

Spiegelkijker Zeiss 30 x 60 B/GAT met motor voor scherpstelling: onberispelijke staat! Winkelprijs: 78.000 F, vraagprijs 40.000 F. Tel. 059/80 51 91 na 20 uur.

WIELEWAAL EN WAPITI

Wapiti, het tijdschrift voor natuur en milieu, wijdt in zijn juni-nummer een artikel aan De Wielewaal. De uitgeverij Milan is bereid gevonden aan elk Wielewaalid een gratis exemplaar van Wapiti te zenden. Waarschijnlijk heeft u het inmiddels al ontvangen.

ZOMERKLOKJES

**Reservaatprojecten
Wielewaal afdeling
Regio Lier**

DE STEENBEEMDEN: GERED VAN DE UITDROGING

Aangekocht in '85 door De Wielewaal zonder 1 F overheidssubsidie! Toen: 10,5 ha groot. Ondertussen uitgebreid met enkele aanpalende percelen. Bovendien werden in samenwerking met de Stad Lier in de onmiddellijke omgeving enkele hectaren in beheer genomen. Heel het gebied is een relict van het oorspronkelijke rivierlandschap met vloeibeemden. Door allerlei ingrepen (o.a. uitvoering Sigmaplan) dreigden de drassige beemden volledig uit te drogen. De Wielewaal herstelde de waterhuishouding met de aanleg van enkele kleine stuwdammetjes die het autochtone moeraswater in het reservaat hield... met prachtige resultaten: kwakende Groene kikkers in de lente naast bloeiende Zomerklokjes, de zingende Blauwborst en zovende libellen... De laatste Gevlekte orchidee en enkele exemplaren van de Lange ereprijs staan... in De Steenbeemden.

Heel het reservaat ligt in het beschermde landschap van de Kleine Netevallei. Vanop de Netedijk is het natuurgebied, dat volgens een goedgekeurd beheerswerkplan beheerd wordt, prima te overschouwen. Bezoek van het reservaat is altijd mogelijk o.l.v. de conservator (03/481 94 79).

"Blauwborst" dankzij de reddende stuwdammetjes.

KARTELBLAD EN ZOMERKLOKJE

In de nabijheid van de Steenbeemden liggen nog vele snippers van het vroegere rivierlandschap. Hier en daar vinden we, dankzij aangepast beheer uitgevoerd door De Wielewaal, nog schitterende restanten van de oorspronkelijke flora: Moeraskartelblad, Zomerklokjes, Moeraswedderik... de Spindotterbloem,... De Wielewaal afd. Regio Lier verwierf onlangs nog een vloeibeemd en zette een historische prijs neer: 7 F/m².

HET SNEEUWKLOKJESRESERVAAT (GRENS LIER-DUFFEL)

De Sneeuwklokjes van de IJterbeek waren door de vele natuurliefhebbers reeds vele jaren voor de oprichting van het Wielewaalreservaat bekend. Na een sluikstorting die de klokjes bedreigden en de melding dat de oeroude knotessen, knoteiken en knotwilgen langsheen de kronkelende beek 'in de weg' stonden, was een beheerscontractje met de eigenaars van het gebied snel gemaakt. Alzo ontstond het eerste plantenreservaat van De Wielewaal waar lang voor andere natuurverenigingen de eerste knottingsacties plaats grepen. Op het ogenblik dat U deze woorden leest, worden enkele hectaren van ons oudste reservaat openbaar verkocht. We hopen dan ook dat we dit gebied waar we al 25 jaar zweet laten, kunnen verwerven. Een prachtig beekdal waar Torenavalk, Steenuil, Patrijs... zich midden tussen de Sneeuwklokjes thuis voelen zou anders wel eens kunnen teloor gaan. We rekenen ook op uw steun!

TALLAERTHOF: EEN PRACHTIG KASTEELPARK

Ongeveer 100 ha park, bos en weilanden in beheer krijgen van een sympathiek Wielewaallid is een hele eer die niet iedere Wielewaalafdeling in zijn schoot geworpen krijgt. Een prachtig afwisselend gebied met een grote unieke hoogstamboomgaard met zeldzame fruitsoorten omzoomt de ingang van het reservaat te Koningshooikt. De Torenavalk, Houtsnip en de padden in de vijver vormen meestal de eerste waarnemingen. De Wielewaal heeft in samenwerking met de eigenaar een oude en dichtgestortte vlasrootput volledig gesaneerd! Als we het reservaat verlaten, dat uitsluitend te bezoeken is o.l.v. de conservator, worden we met één oogje in de gaten gehouden door de Bosuil. Conservator: 03/489 04 57.

De Wielewaal protesteert tegen het dichtstorten van de laatste moerasgebieden met de allerlaatste drijftillen in de Kleine Netevallei.

Natuurvernietiging anno 1996

Als de natuur in de Kleine en Grote Netevallei te Lier, Ranst, Nijlen en Duffel ook uw zorg is, stort dan uw steunbijdrage op 000-0319785-03 met vermelding: GIFT WA-Lier en/of wordt lid: 600 F voor een gans jaar! Giften vanaf 1.000 F geven recht op een fiscaal attest!

VOOR WIE DE WIELEWAAL NOG NIET KENT

De Wielewaal v.z.w. is sinds meer dan 60 jaar actief in heel Vlaanderen. De vereniging richt zich met zijn 53 plaatselijke afdelingen tot een breed publiek dat meer wil weten en leren over de natuur. De vereniging voert een actief aankoopbeleid omdat verwerven van natuurgebieden vaak de enige manier is om ze effectief te beschermen. Momenteel heeft De Wielewaal meer dan 600 ha natuurreservaten in eigendom en nog eens 3000 ha in beheer.

Door overschrijving van 600 F op rek. nr. 000-0319785-73 wordt u lid. U ontvangt dan per jaar 6 x ledenblad "Wielewaal" en 4 x het vogeltijdschrift "Oriolus". Elke afdeling geeft nog een eigen blad uit, waarin ze de leden op de hoogte houdt van de activiteiten in de eigen streek.

Drink mee op het succes van De Wielewaal en ten voordele van de natuur: drink uit de enige echte authentieke Wielewaalglazen. Info: 03/481 94 79 of 03/455 12 38.

Voor meer informatie over Wielewaal regio Lier, tel. 03/481 94 79 of 03/482 42 68.

CHINA: WE ETEN ALLES DAT VLIEGT, KRIJPT, LOOPT OF ZWEMT

B. Hellemans

Dankzij mijn firma had ik de kans om China te bezoeken met enkele klanten. Uiteraard zijn zulke reizen vooral gericht op cultuurhistorisch gebied en niet zozeer op fauna en flora. Als lid van de werkgroep HYL A zou mijn interesse voornamelijk naar waarnemingen van amfibieën en reptielen gaan, in de mate van het mogelijke.

Onmiddellijk viel me op dat in de hoofdstad Beijing (Peking) weinig of geen vogels te zien waren. Geen klad mussen, geen koppels Eksters, geen duiven of Merels. De gevolgen van het verjagen en doodknippen van vogels onder Mao waren misschien zeer erg maar een natuurlijk herstel zou na al die jaren toch al merkbaar moeten zijn. Trouwens in een stad geen mus-sen zien, leek mij onlogisch.

Bij navraag aan de gids bleek dat men jaarlijks enkele malen de stad volledig desinfecteert met zware spoeistoffen. De geur van deze giften is zo doordringend dat men ramen en deuren dient te sluiten om geen hoofdpijn te krijgen. Alles wordt bespoten: bomen, gevels, straten, plantsoenen en stadsmeubilair.

De insecten vallen letterlijk uit de bomen. Gekko's op de muren, zoals in andere Aziatische landen, moest je hier dus ook al niet zoeken. Ook het ontbreken van honden en katten viel

hier op. Deze worden ofwel gegeten ofwel dient men voor het houden van een hond een immense belasting te betalen.

Gelukkig maar, want 11 miljoen Chinezen in een stad en pakweg één derde die een hond zou willen, is niet op te lossen met een hondenweide van enkele vierkante meters.

Dit terzijde en nu terzake over reptielen en amfibieën. Onze eerste waarneming van reptielen gebeurde in een restaurant te Beijing. De gids had onze aandacht gevraagd om de bar van dit restaurant te bekijken. Op de toog stonden twee grote flessen met in de ene fles Gekko's op sterk water en in de andere slangen.

Een bezienswaardigheid dacht ik, samen met de anderen. De fles met Gekko's was gevuld met dieren van eenzelfde soort terwijl die met de slangen verschillende soorten bevatte. Een tapkraantje onderaan de flessen vonden we wel verdacht. Ons vermoeden

werd vlug bevestigd en enkelen wilden de drank ook wel eens proberen. Het zou een Jenevermaakje hebben volgens degene die het aandurfd.

Waarom drinken Chinezen dit vreemde drankje? Zij beweren dat het de potentie verhoogt en dat men zich kampioen voelt eens de bedstee wordt betreden. Om deze reden worden Witte en Zwarte neushoorns toch ook al gedood, dacht ik.

Wie gruwelt bij de gedachte aan het drinken van een slangenlikeur kan in de Wielewaal van jaargang 51 (okt. 1985) lezen dat ook in Frankrijk Aspidadders in alcohol worden gezet. Hier zou de drank heilzaam zijn voor de spijsvertering.

Enfin, dit was de eerste herpetologische ontmoeting in China. In Xian, bekend om zijn terracotta krijgers uit de Quin-dynastie, zijn we een marktstraatje ingewandeld.

Tweede onaangename waarneming van amfibieën en reptielen. Op de straat stonden metaaldraden kisten met een soort van Groene kikker en slangen van allerlei soorten. Tevens waren er land- en waterschildpadden in dozen te bekijken. Alles wordt levend gehouden want „vers“ is de belangrijkste boodschap als men vlees of vis in China wil kopen. Je kan het al raden want we stonden hier voor een slager in amfibieën en reptielen. Vakkundig nam de slager een Groene kikker beet en smiet hem met kracht op een houten plaat. De kikker lag knock-out op zijn rug. Vervolgens werden de dieren terug op hun buik gedraaid en met één handige beweging werden voorpoten en kop afgesneden. De huid werd in een ruk afgestroopt. Mag het iets meer zijn?

Jammer genoeg worden ook in ons land nog kikkerbilen ingevoerd vanuit Azië met als gevolg dat de rijstvelden besproeid dienen te worden tegen ongedierte. Een ernstige verstoring van

Foto: B. Hellemans

Foto: B. Hellemans

het natuurlijk evenwicht en een snobistische eetgewoonte van onze kant.

De rondreis bracht ons ook naar Guilin. Deze plek is bekend om zijn mystieke bergen die links en rechts aan de oevers van de Li rivier zijn te zien. Door het steeds toenemende toerisme naar China vrees ik echter dat de schoonheid van de rivier sterk te lijden

zal hebben. Nu al kon men plastic in de takken van de bomen zien hangen en dreven olievlekken op het water. De traditionele vissers waren omgeschakeld naar gewiekste zakenlui die met hun kleine vissersbootjes hun koopwaar kwamen aanprijzen aan de vensters van de pleziervaartuigen.

Bij aankomst aan het hotel had ik een

winkel gezien met schilderijen van Brilcoba's op de ruiten. Mijn nieuwsgierigheid was alleszins gewekt en dus ben ik op een vrij moment een kijkje gaan nemen. Eerst had ik een dia genomen van de winkel vanop de straat maar de verkoopster had dit blijkbaar niet graag.

Binnenin stonden flessen op rekken in allerlei formaten en de inhoud bestond uit alle soorten reptielen die China rijk is. Werkelijk geen enkel amfibie of reptiel is veilig in China en eigenlijk schijnt dit voor alle in het wild levende dieren zo te zijn. Schildpadden worden bijvoorbeeld gegeten omdat Chinezen geloven dat ze door het eten van deze dieren ouder worden. De logica is dat schildpadden oud kunnen worden en dus Chinezen ook als ze van het dier eten.

Hoe echter slangen en potentie met elkaar te rijmen vallen, zou ik niet kunnen zeggen. De lengte van de slang? Ik spreek me er niet over uit!!!

Bart Hellemans, Otterdreef 7, 2980 Halle-Zoersel

TE KOOP

Telescoop Viking op Velbonstatief. Objectief met diam. 85 mm; oculairs: 20x, 30x, 40x en 60x vastgemaakt op een revolversysteem. Alles samen voor 9.000 F. P. Ingelaere, tel. 051/20 45 61.

TE KOOP

Les Oiseaux observés en Belgique "Les Ptilopoides" van M. De Contreras. Ed. F. Vanbuggenhoudt, Brussel, 1907. Fr. Ackermans, 02/252 06 09 (na 17 u.)

GEZOCHT

Wie kan mij deze boeken bezorgen: "Beknopte blad- en levermosflora van Nederland" van W.D. Margadant & H. During, uitgeverij KNNV 1981 en "De libellen van Nederland", van D.C. Geijskens & J. van Tol, uitgeverij KNNV 1983. Prijs overeen te komen. Floris Vanderhaeghe, Lijsterstraat 20, 8800 Roeselare, tel. 051/22 22 96.

CONFERENTIE VAN DE WADER STUDY GROUP: 8 - 11 NOVEMBER 1996

Van 8 tot 11 november vindt in de Hoge Rielen te Kasterlee de jaarlijkse conferentie van de Wader Study Group plaats. Een brede waaier aan onderzoeken in verband met steltlopers komt aan bod en er staat ook een boottocht op het Schelde-estuarium op het programma. Het Instituut voor Natuurbehoud, de Wielewaal en Vlavico staan in voor de praktische organisatie van deze conferentie. De uiterste inschrijvingsdatum is 15 juli 1996. Voor meer informatie kan je steeds terecht bij Patrick Geers op het Instituut voor Natuurbehoud, Tel. 02/558 18 11.

voor u gesprokkeld

Samenstelling: R. De Fraine en H. Franckx

Bronnen: *British Birds* 89/2, *De Grutter* 19/6, *Dutch Birding* 17/6, *FdC Aves* 96/1 1 & 2, *het Vogeljaar* 43/6, *Ornithos* 3/1, *Orn. Beob* 92/3, *Orn. Jber. Mus. Heineanum* 11, *Safring News* 24/2, *Schottish Birds* 18/2, *Vogels* 1995/6.

- In het Waalse landsge-deelte neemt het aantal broedparen van de Grauwe klauwier toe. In een ge-deelte van de Famenne werd het aantal koppels in 1995 vastgesteld op 38. In de periode 1985-1989 waren dat amper 17 à 19 paar.
- In Sachsen-Anhalt, oostelijk Duitsland, broeden sommige Gierzwaluwen in nestholten in bomen waarbij ze concurrenten zijn geworden van Spreeuwen. 41,2% van de Spreeuwen wordt door de Gierzwaluwen uit de nestholten verjaagd terwijl in 21,2% van de gevallen wordt gewacht op het uitvliegen van de jonge Spreeuwen om de nestplaats in te palmen.
- In Schotland werd een broedende Kleine jager gevonden die naast het eigen ei, ook twee eieren van een Stormmeeuw bebroedde. Daar de ondergrond van het nest gras bevatte, vermoedt men dat de Stormmeeuw de eerste eigenaar was van het nest. De jager zal wellicht de intentie gehad hebben de meeuweneieren op te eten maar geraakte naar alle waarschijnlijkheid verward nadat het eigen ei in het nest werd gelegd.
- Rode wouwen in Duitsland verlaten meer en meer de wouden om in het openlandschap te broeden.
- In Italië, Frankrijk, Spanje en Portugal zijn in Nederland geboren Lepelaars broedendesignaleerd. In Frankrijk broedden in 1995 een kleine 50 koppels, alle in het departement Loire-Atlantique.
- Grauwe vliegenvangers gebruiken vaker dan uit de literatuur bekend is, merelnesten als basis voor hun eigen nest. Dit zou een verklaring kunnen zijn van het merkwaardige gedrag waar ik U eerder in deze rubriek (*Wielewaal* 1996 (62): 27) attent maakte: een mannetje Merel die een nest Grauwe vliegenvangers kwam voederen. Het vliegenvangersnest zou dus vroeger een merelnest kunnen geweest zijn.
- In Schotland werd op 7 juli 1994 een Fitis waargenomen, die jongen van een nest Grote lijsters voederde in een *Taxus* zo'n 20 meter hoog. De volgende dag vloegen de lijsters uit en kon het voedergedrag van de Fitis niet verder gevolgd worden.
- In 1992, 1993 en 1994 broedde op het voormalig werkeiland Neeltje Jans in Zeeland (NL) een geringde Geelpootmeeuw met een Zilvermeeuw. De Geelpootmeeuw was op 16 juni 1984 in het nest geringd nabij Marseille, Bouches-du-Rhône, Frankrijk, 948 km van Neeltje Jans verwijderd. De drie broedgevalen samen brachten met zekerheid maar één uitgevlogen jong op, in 1992.
- In de midwintertelling 1994-1995 in Bulgarije werden een recordaantal van 464.063 watervogels in 56 soorten geteld. Daarbij waren liefst 316.062 Kolganzen en 40.557 Roodhalsganzen.
- De Zwartkoppen uit Zuid-Duitsland en Oostenrijk die in Groot-Brittannië overwinteren, keren vroeger naar hun broedgebieden terug dan deze die aan de Middellandse Zee en in West-Afrika de winter doorbrengen, nemen daardoor de beste broedplaatsen in, broeden vroeger en met meer succes.
- Van 1986 tot 1991 werden 6255 prooidieren in 71 soorten vastgesteld in de prooi-overschotten van een populatie Oehoe in de Harz (Duitsland). De belangrijkste prooien waren Veldmuis, Haas en Egel. In

Kleine jager

Foto: A.C. Zwaga

Ooievaar

Foto: A.C. Zwaga

de winter worden de Egels in het menu vervangen door knaagdieren en vogels. Een vergelijking met een vroeger onderzoek (1953-1962) in hetzelfde gebied brengt een groot verschil in prooien naar voren: sterke afname van Hamster, Konijn en Patrijs en toename van Veldmuis, Egel, ratten en duiven.

- Van 1984 tot 1994 werd tijdens de broedperiode het voedsel van een populatie Smellekens in Schotland nagegaan. Het ging om de resten van 2040 prooien. Hier waren de belangrijkste prooien Graspiepers (62,9%), Veldleeuweriken (9,3%), Tapuiten (6,2%) en Vinken (4,5%). Het overgrote deel van de gedode dieren waren vogelsoorten, 43 in het totaal, en slechts een klein fragment waren nachtvliners en één vleermuis.
- In 1992 en 1993 werden tijdens de broedperiode de plukplaatsen onderzocht van eenzelfde koppel Slechtvalken in Berlijn (D).

Men vond 477 prooien in 31 vogelsoorten. De meest gevonden resten waren reidsduif (27,3%), Spreeuw (15,5%), Kokmeeuw (12,2%) en Gierzwaluw (10,9%). Merkwaardig waren de geslagen papegaaien in twee soorten resp. 14 en 5 prooi-resten.

- In 1995 broeden er in Nederland 270 paren Ooievaar waaronder 90 zelfstandig. De aantallen van deze laatste groep, echt-wilde vogels die overwinteren aan de Evenaar, stijgen recent jaar na jaar. De sterkste groei in het aantal broedparen vond plaats in het gebied met het hoogste broedsucces: de grensstreek tussen de provincies Drenthe en Overijssel.
- Waarschijnlijk gebruikt de hele populatie Zwarte sterren uit Oost-Europa, de Baltische staten en Wit-Rusland het Nederlandse IJsselmeer als ruigebied. Het gaat jaarlijks om meer dan 100.000 vogels waarvan de piekaantallen in de eer-

ste helft van augustus worden genoteerd.

- Op 7 september 1995 verbleven gedurende een zware storm bijna 850 Vorkstaartmeeuwen in de haven van Les Sables d'Olonne in de Vendée (F). In de loop van de avond klaarde het weer uit en de volgende morgen waren de meeste vogels teruggekeerd naar de open zee.
- Enkele interessante terugmeldingen behaald door het Zuidafrikaans ringwerk: een Stormvogeltje uit de Shetlands 10.789 km ver, twee Ooievaars uit Litauen resp. 9.077 en 9.420 km ver, een Kanoetstrandloper van de Westkaap naar Cadiz, Spanje 8.133 km ver na bijna 22 jaar, een Kleine jager uit Finland 9.188 km, een Visdiefje uit Finland 10.658 km ver, een Grote stern uit de kolonie van Zeebrugge 9.640 km en verder één uit Ierland, Noord-Ierland en Engeland en een Boerenzwaluw uit Oekraïne 9.178 km ver.

- In de zomer van 1995 is op één van de grootste meren van Frankrijk, le Lac de Grand-Lieu, botulisme uitgebroken. Meer dan 20.000 vogels zijn er gestorven voornamelijk Wilde eenden, Meerkoeten en Waterhoenen en 70% van de broedende Kokmeeuwen. Zwarte wouwen en Bruine kiekendieven verlieten massaal het rampgebied terwijl doortrekkende Wintertalingen in september ook aangetast werden.
- De gemerkte Vale gier, A1, die in april-mei 1993 in Nederland verbleef werd op 9 november 1995 geschoten door een "jager" in Slovenië, dichtbij de Kroatische grens. Uit deze melding blijkt duidelijk dat deze vogel terugkeerde naar zijn oorspronkelijk gebied.
- Vanaf het najaar 1996 mogen er in Nederland geen Houtsnippen, Slobeenden, Tafeleenden, Kuifeenden, Toppereenden, Pijlstaarten, Wintertalingen en Watersnippen meer worden geschoten. Volgens het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij komt deze maatregel er "omdat deze vogels nog nauwelijks landbouwschade aanrichten".

ACTIVITEITENKALENDER

JULI

1

'sHeerenbosch. Alle dagen van juli: De 4 seizoenen: fotozoekwedstrijd. Info: 052/35 73 50 -b- Centrum Leireken vzw, Brouwerijstraat, Steenhuffel -l- P. Van Geet -m- schrijfgierief.

3

Noorderkempen. Gierzwaluwtocht door Essen. -b- 20 u. kerk O.L.Vrouw, Essen -l- F. Van Meel -e- 22.30 u.

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie kalkminnende bloemen. -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

5

Zuid-West-Vlaanderen. Kerkuilenavond: videoreportage en plaatsbezoeken. -b- 20 u. Oude Dekenij, St-Maartenskerkhof, Kortrijk -l- P. Debaene -e- 24 u.

6

Klein-Brabant. Maaien Orchis (de volgende dagen hooi keren vanaf 19 u.) -b- 9 u. Orchis, Boskant, Bornem -l- K. Grolus -e- 12 u.

Nat. Werkgr. Botanie. Plantenstudiedag in het Daknams Broek. -b- 9 u. St-Laurentiuskerk, Lokeren -l- R. De Meirman -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora, loop.

7

Antwerpen-Centrum. De Heemtuin van A. Cools : studie van planten en insecten. -b- 13 u. Poelux, hoek Stenenbrug en Engelslei, Borgerhout (eigen wagens), 14 u. kerk St.Jozef-Olen -l- R. Huysmans -e- 17 u.

Antwerpen-Zuid. Domein De Merel te Brecht -b- 14 u. parking Hotel De Merel (snelweg naar Breda, afrit St. Job in't Goor) -l- F. Waeterschoot -e- 17 u. -m- kijker, loop, flora, bomengids.

Brechtse Heide. Bezoek reservaten Kooldries en Bonte Klepper. Info: 03/383 19 40 -b- 14 u. restaurant Cuvéehoeve, Vaartdijk, Brecht, 16.30 u. Brug 8, Baan Oostmalle-Rijkevorsel -l- F. Kerstens -e- 18 u. -m- kijker, loop, laarzen.

Denderland. Maandelijks Osbroekwandeling: ecologie in het bos -b- 10 u. infobord Osbroek, Burg.Blankaertdreef, Aalst -l- G. Rohaert -e- 12 u.

Klein-Brabant. Insectentocht in het Moer -b- 14 u. Houtzagerij, Peleman, Puurs, Rijksweg N16 St-Niklaas-Willebroek -l- J. Reyniers -e- 17 u.

Nete en Aa. Schaapswees Westerlo -b- 13.30 u. Klein Sas, Herentals -l- J. Van Kerckhove

Noord-Limburg. Vogelzang en observatie flora. -b- 10 u. Bredase Dijk, 10.15 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Studie van kalkminnende planten en bloemen. -b- 14 u. einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -l- R. Biddeloo -e- 16.30 u.

Schelde-Leie. Natuurwandeling langs het reservaat Leyhoek -b- 14 u. Sas van Astene op de Leie -l- D. Packet -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

Turnhout. Wandeltocht Frans Segers-reservaat. -b- 9 u. brug achter restaurant 4 Jaargetijden, Gierlesteenweg 441, Turnhout -l- P. Prinsen -e- 12 u.

Westland. Dagtocht naar de Zwingel, Cadzand en De Wallen: aandacht voor de Boomkikker. Info: 057/20 17 99 -b- 8 u. station Ieper -l- P. Verhalle -e- 18 u.

Zuid-Limburg. Wandeling De Kevie, Tongeren -b- 14 u. Blaarmolen -l- R. Nijssen -m- laarzen.

10

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie kalkminnende bloemen. -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

12

Noord-Limburg. Vleermuizenruistap. -b- 20.30 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- G. Palmans -e- 22.30 u.

13

Moervaart-Zuidlede. 13 en 14 juli: Beheerswerken in de Turfmeer-

sen. Info: 09/355 17 61 -b- 9 u. ingang reservaat -l- D. De Waele -e- 17 u.

Rupelstreek. Natuurbeheerswerken in de Maaienhoek. -b- 9 u. poort Scheldedijk, Schelle -l- E. De Keersmaeker -e- 16.30 u. -m- werkkledij.

Zemst. Plantendeterminatie Put van Weerde -b- 14 u. parking aan de spoorweg (Kleinveld), ingang domein -l- J. Peeters -e- 16 u. -m- loop, plantengids.

14

Antwerpen-Zuid. Zomerwandeling Fort 7, Wilrijk -b- 10 u. Fort 7, lokaal De IJsvogel, Legerstraat 40, Wilrijk -l- F. Pottier -e- 12.30 u. -m- plantengids, vogelgids, loop, verrekijker.

Gent. Libellen en waterjuffers -b- 14 u. parking Liedermeerspark, Verlorenbroodstraat, Merelbeke -l- E. Van Renterghem -e- 17 u. -m- kijker, loop, veldgidsen.

Mandelstreek. Broedvogels en vegetatie van het Broekbos in de Mandelhoek -b- 9.30 u. ingang reservaat, Waterstraat, Ingelmunster -l- H. Debeuf -e- 12 u. -m- laarzen, verrekijker.

Netevallei. Nete- en Goorwandeling -b- 14 u. kerk Westmeerbeek -l- G. Ceulemans -e- 16.30 u. -m- kijker.

Ninove. Neigembos: vlinders en insecten -b- 14.30 u. parking kapel van Bevingen, Bevingenstraat, Neigem -l- C. Coppens -e- 16.45 u. -m- loop, eventueel insectengids.

Westland. Wandeling naar het bos van Nieppe: vogels, vlinders en zoogdieren -b- 13 u. station Ieper, 14 u. Nieppe -l- J. Carpentier -e- 19 u.

17

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie kalkminnende bloemen -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Voorkempen. Determinatie-avond: inheemse waterplanten met uitzondering van de zeggen. -b- 19.30 u. Heemhuis Scilla, A. Van de Sandelaan 4, Schilde -l- H. Lembrechts -e- 22 u. -m- loop, flora.

18

Ninove. Planteninventarisatie Neigembos -b- 19 u. Kapel van Bevingen, Bevingenstraat, Neigembos, Neigem -l- G. De Munter -e- 22 u. -m- plantengids, loop.

19

Merelbeke-Melle. Glimwormtocht in Liedermeerspark -b- 20 u. Liedermeersweg 14, Merelbeke -l- G. De Meulemeester -e- 23 u.

21

Ninove. Landschapswandeling: thema planten -b- 14.30 u. kerk van Kerksken -l- C. Breckpot -e- 16.45 u. -m- laarzen.

Schelde-Leie. Libellen-initiatietocht in Paddebroek te Berchem-Kluisbergen -b- 9.30 u. Grote Baan Berchem-Kwaremont, parking 200 m voorbij de spooroverweg -l- N. Desmet -m- laarzen, loop, libellentabel, vangnetje, verrekijker.

'sHeerenbosch. Fietstocht: landschappen in de regio -b- 10 u. Stationsplein, Buggenhout -l- W. Van Zegelgem -e- 18 u. -m- fiets, picknick.

Vaartland. Onderzoek naar het leven in en rond het water in veengebied Broek Denayer -b- 14 u. Sasplein, Klein Willebroek -l- D. Huys -e- 17 u. -m- loop.

24

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie kalkminnende bloemen -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

26

Aalter. Nachtvlinderexcursie in het Drongengoed -b- 22 u. restaurant De Pilkem, baan Ursel-Knesselare -l- M. Van Opstaele -e- 00.15 u.

27

Antwerpen-Zuid. Fietstocht in de grensstreek Noorderkempen (45 km) -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel, 9 u. afrit 3 E10, Brecht, parking Aldi -l- M. Berkvens -e- 17 u. -m- fiets op auto, picknick, drank.

Geraardsbergen. Dia's en wandeling: vleermuizen, muizen -b- 20 u. Koetsenhuis, Abdij, Geraardsbergen -l- G. Troch -e- 23.30 u.

Ninove. Planteninventarisatie Plekkerstraat, Aspelare -b- 9 u. kerk van Aspelare -l- G. De Munter -e- 12 u. -m- plantengids, loop.

28

Antwerpen-Centrum. Fietstocht door Antwerpse Kempen. Voor huur fietsen contacteer R. Huysmans voor 26/07: 03/324 88 05 -b- 9.45 u. Boshuisje Zoersel -l- K. Labens -e- 17 u.

Netevallei. Wiekevorstwandeling -b- 14 u. kerk Wiekevorst-centrum -l- S. De Roover -e- 16.30 u. -m- veldkijker.

Ninove. Ronde van Ninove. -b- 14.30 u. kerk van Neigem -l- N. Lint-hout -e- 17 u.

Noorderkempen. Vlindertocht op Kalmthoutse Heide. Info: 03/667 57 97 -b- 9 u. parking Cuytshof, Putse Steenweg -l- J. Pinseel -e- 12 u.

30

Nat. Werkgr. Botanie. Plantenstudie. Info: 09/232 27 09 -b- 9 u. kapel van het Campo Santo -l- G. Heyneman -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora's, loop.

31

Denderland. Plantendeterminatie (werkgroep botanie): Moorsel 'tKasteeltje -b- 18.30 u. parking Stedelijk Kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- L. Annaert -e- 22 u. -m- flora's, loop, kijker, laarzen, schrijfgier.

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie kalkminnende bloemen. -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Noorderkempen. Nachtzwaluw op Kalmthoutse Heide. Info: 03/666 90 33 -b- 21 u. parking Putse Steenweg -l- H. Lieckens -e- 23 u.

AUGUSTUS

1

'sHeerenbosch. Alle dagen van augustus. De 4 seizoenen: fotozoekwedstrijd. Info: 052/35 73 50 -b- Centrum Leireken vzw, Brouwerijstraat, Steenhuffel -l- P. Van Geet -m- schrijfgier.

3

Lier. Planteninventarisatie. Info: 03/455 35 30 -b- 9 u. kerk van So-soye -l- N. Van Aerschot -e- 17 u. -m- flora's, loop, picknick, drank.

Netevallei. 3, 17 en 24 augustus: Cursus: Planten en hun familie -b- telkens 14 u. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- O. Heylen -e- 16 u. Inscr. voor 30/7, 250 F voor cursustekst. 015/24 41 59

Westland. Beheerswerken in het Kleiputtenreservaat te Ploegsteert -b- 13 u. Kleiputten, rue Tourquet 228, Ploegsteert -l- J. Tahan -e- 18 u.

Zemst. De Hoge Venen, een biotoop apart -b- 7.30 u. kerk van Weerde, Kerkplein, Weerde -l- J. Kiekens -e- 18.30 u. -m- laarzen, verrekijker, determinatiegidsen, picknick.

4

Antwerpen-Zuid. Insekten: macro-invertebraten en biotische index -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel, aansluiting kerk van Olmen, tussen Kwaadmeechelen en Balen/Mol -l- W. Van Spaendonck -e- 12.45 u. -m- wandelschoenen, verrekijker, picknick.

Antwerpen-Zuid. Inventarisatie en determinatie van zoetwaterongewervelden in de Grote Nete -b- 14 u. Hoolstmolen, watermolen op Grote Nete tussen Olmen en Balen -l- J. Waeterschoot -e- 17 u. -m- wandelschoenen, verrekijker, picknick.

Brechtse Heide. Vlinders op het Groot Schietveld -b- 8.30 u. parkeerstrook halfweg baan Brecht-Wuustwezel -l- H. Van Besauw -e- 12 u.

Denderland. Maandelijks Osbroekwandeling: zomertooi van bomen en struiken -b- 10 u. infobord Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -l- A. Geerts -e- 12 u.

Geraardsbergen. Vlinderwandeling: dagvlinders -b- 14 u. De Rietbeemd, Hoge Buizemont, Denderoord -l- G. Merlevede -e- 17.30 u.

Klein-Brabant. Plantentocht in het Spierbroek in Bornem -b- 14 u. Bornem, Buitenland, Spoorwegviaduct over N16 Rijksweg St-Niklaas-Wil-lebroek -l- K. Grolus -e- 17 u.

Lier. Beheerswerken in het reservaat 't Seppeken. -b- 9 u. herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel -l- Y. Lemmens -e- 12 u. -m- werkhandschoenen, laarzen.

Nete en Aa. Spoorlijntje Weelde -b- 13.15 u. station Olen, 14 u. ingang Weelde Statie -l- G. Loos

Noord-Limburg. Vogelzang en natuurwandeling. -b- 10 u. Bredase Dijk, 10.15 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Natuurwandeling: kalkminnende bloemen -b- 14 u. einde Koloniestraat, Vloeiweiden, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- A. Janssen -e- 16.30 u.

Turnhout. Wandeltocht Weelde-Statie -b- 14 u. Oud Station, Weelde-Statie -l- G. Loos -e- 17 u.

5

Noord-Limburg. Observeren van de Nachtzwaluw -b- 20.30 u. parking café De Trapkes, Luikersteenweg, Overpelt, 21 u. Het Pijpen, Lommel-Eksel -e- 23.30 u.

6

Lier. Beheerswerken in het reservaat 't Seppeken -b- 19 u. herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel -l- Y. Lemmens -e- 21 u. -m- werkhandschoenen, laarzen.

7

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie kalkminnende bloemen en planten. -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

8

Lier. Beheerswerken in het Tallaerthof te Koningshooikt-Lier -b- 19 u. ingang domein Tallaerthof, Koningshooikt -l- Y. Peeters -e- 21 u.

Ninove. Planteninventarisatie Turfput -b- 19 u. kerk van Okegem -l- G. De Munter -e- 22 u.

9

Lier. Beheerswerken in het Tallaerthof te Koningshooikt, Lier -b- 19 u. ingang domein Tallaerthof, Koningshooikt -l- Y. Peeters -e- 21 u.

10

Geraardsbergen. 10 en 11 augustus: Natuurweekend voor de jeugd. -b- Koetsenhuis, Geraardsbergen -l- K. Steenhoudt

Lier. Familiale tocht naar de afdeling 's Heerenbosch -b- 13 u. fietsenstalling station Lier -l- H. Van Den Bosch -e- 17 u. -m- kijker, stevig schoei-sel.

Nat. Werkgr. Botanie. Plantenstudiedag in Vroenhoven: de flora van de insnijding van het Albertkanaal in het tukrijt -b- 9 u. kerk Vroenhoven -l- C. De Caluwé -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora, loop.

Schelde-Leie. Studienammidag: initiatie in de wonderse wereld van de zweefvliegen -b- 14 u. Nophovestraat 3, Zulzeke -l- F. Keirse -e- 17 u. -m- loop, eventueel zweefvliegtabel.

Westland. Beheerswerken in het Kleiputtenreservaat te Ploegsteert -b- 13 u. Kleiputten, rue Tourquet 228, Ploegsteert -l- J. Tahan -e- 18

11

Antwerpen-Centrum. Landschapswandeling langs de Scheldeboorden -b- 9.45 u. Kallebeekveer Hemiksem -l- K. Labens -e- 17 u.

Antwerpen-Zuid. Landschapswandeling in Blommerschot. -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel -l- T. Wuyts -e- 12 u. -m- wandelschoenen, picknick.

Antwerpen-Zuid. Vlindertocht rond het Groot Moerven -b- 14.15 u. kerkhof van Herentals (begin van de weg naar Lichtaart) -l- T. Wuyts -e- 17 u. -m- wandelschoenen, determinatiegidsen, schrijfgier en loop.

Kievit. Fietstocht Zes Aarden -b- 13.30 u. Kerk Beerse Centrum -l- D. Josten -e- 17 u.

Mandelstreke. Plantendeterminatie in de Mandelhoek. -b- 9.30 u. ingang reservaat, Waterstraat, Ingelmunster -l- P. Desmet -e- 12 u. -m- laarzen, verrekijker.

Ninove. Zomerkruiden in Neigembos -b- 14.30 u. Kapel van Bevingen, Bevingenstraat, Neigem -l- L. De Smet -e- 17 u.

Wulp. Wandeling in de Goorbossen (E34-vijver) -b- 9 u. parking noord E34-vijver (Goorbossen), Retie -l- D. Van Der Veken -e- 12 u.

14

Brechtse Heide. Determinatie-avond Lipbloemigen -b- 19.30 u. Heemhuis Scilla, A. Van De Sandelaan 4, Schilde -l- H. Lembrechts -e- 22 u. -m- loop, flora.

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie van kalkminnende bloemen en planten. -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Nat. Werkgr. Botanie. Plantenstudiedag in het Vloetenveld en het oud munitiedepot te Zedelgem -b- 9 u. kerk Zedelgem -l- H. Baete -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora, loop.

Ninove. Beheer en inventarisatie Keelman -b- 9 u. Huwelijkslijsten De Pelsmaeker, kruispunt expressweg Ninove-Aalst (Denderleeuw) -l- P. D'Hondt -e- 17 u.

Schelde-Leie. Vogeltrekstelling -b- 6.04 u. Zijldegemkouter, Kruishoutem -l- A. Wandels -e- 21.37 u. -m- warme regenkleidij, picknick, drank, telescoop, verrekijker.

18

Antwerpen-Zuid. Zomerwandeling Fort 7 -b- 10 u. Fort 7, lokaal de IJsvogel, Legerstraat 40, Wilrijk -l- T. Wuyts -e- 12.30 u. -m- planten-gids, vogelgids, loop, verrekijker.

Denderland. De trek van de steltlopers -b- 8.15 u. parking van de Gempte Dender, Dendermonde (car-pooling mogelijk tel. 053/80 01 10 -l- J. Van Den Bergh -m- vogelgidsen, picknick, kijkers, telescopen, laarzen.

Fruittreek. Kruiden en planten in Nieuwenhoven. -b- 14 u. Provinciaal Domein Nieuwenhoven -l- Y. Princen -e- 16 u.

Gent. Zomerflora kasteelpark Poeke -b- 14.15 u. kasteelpark van Poeke -l- V. Sierens -e- 17.30 u. -m- kijker, loop, veldgidsen.

Geraardsbergen. Vlinderwandeling: dagvlinders in De Moenebroek -b- 14 u. infobord reservaat, Moorhofstraat-Moenebroekstraat -l- C. D'Haeseleer -e- 17.30 u.

Krekel-Anzegem. Landschapswandeling in de akkergebieden van Wortegem-Petegem -b- 14 u. kerk Gijzelbrechtegem -l- J. D'Haene -e- 17 u.

Lier. Planteninventarisatie -b- 8.30 u. fietsenstalling station Lier -l- N. Van Aerschoot -e- 17 u. -m- flora, loop, picknick, drank.

Mechelen. Onderzoek van de vogeltrek -b- 8 u. Dijlesluis nabij sportpark De Nekker -l- S. Vansteenkiste -e- 11 u. -m- vogelgids, laarzen.

Merelbeke-Melle. Opendeurdag Vogelasiel Merelbeke -b- 10 u. Liedermeersweg 14, Merelbeke -l- G. De Meulemeester

Midden-Limburg. Vogelobservatie op Platwijers -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat Hasselt -l- E. Schorpion -e- 12 u.

Netevallei. Wandeling Beningsberg-Wezemaal -b- 13.15 u. lokaal Wielewaal, Hallaar, 13.45 u. kerk Nieuwrode -l- D. Schoovaerts -e- 16.15 u. -m- veldkijker.

Noorderkempem. Fietstocht langsheen Philipsdam en Rammegors. Info: 03/666 90 33 -b- 8 u. kerk Essen O.L.Vrouw -l- H. Lieckens -e- 18 u. -m- picknick.

Oostende. Zwaluwentocht. -b- 8 u. Visserijschool J. Bauwens, Mercatorlaan, Oostende -l- E. Vanloo -e- 13 u. -m- verrekijker, vogelgids.

21

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie kalkminnende bloemen en planten -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommelkolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

23

Mandelstreke. 23-27 augustus: 5-daagse op Terschelling. Info: 051/20 44 89 -b- Wijnendaelestraat 188, Roeselare -l- J. Jacques -m- picknick 1ste dag, kijker, telescoop, guldens, gidsen, insectenzalfjes.

24

Nat. Werkgr. Botanie. Plantenstudiedag langs de Moervaart -b- 9 u. kerk Wachtebeke -l- G. Heyneman -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora's, loop.

Schelde-Leie. Kennismaking met het vogelringwerk. Bij regenweer of zware wind gaat activiteit niet door. Info: 055/38 96 72 -b- 16.30 u. onder Scheldebrug, weg Berchem-Kerkhove, kant Berchem -l- N. Desmet -e- 19.30 u. -m- laarzen, vogelgidsen, verrekijkers

Westland. Beheerswerken in het Kleiputtenreservaat te Ploegsteert. -b- 13 u. Kleiputten, rue Tourquet 228, Ploegsteert -l- J. Tahon -e- 18 u.

25

Antwerpen-Centrum. Deelname aan de Kempdag: Bonte Klepper -b- 10 u. Bonte Klepper

Antwerpen-Zuid. Steltloperexcursie N-Beveland en Schouwen -b- 8 u. station Oude God, Mortsel, 8.20 u. aansluiting Havenweg thv Lengenbergh-Ekeren mits tel. 03/353 0977 -l- R. Vansevenant -e- 18.30 u. -m- kijker, telescoop, vogelgids, laarzen, picknick

Denderland. Zomerwandeling: beheer en fauna in de Wellemers. Speciale aandacht voor vlinders en insecten. -b- 14 u. infobord Rodestraat, Denderleeuw -l- E. De Tré -e- 18 u. -m- laarzen, kijker, loop.

Gent. Kempdag -b- Zie Parus

Geraardsbergen. Kempdag: wandeling en bezoek Wielewaal-centrale -b- 7.30 u. Vesten -l- J. Bracquené -e- 19 u.

Moervaart-Zuidlede. Educatieve wandeling in de Turfmeersen. Info: 09/355 24 40 -b- 14 u. brug Ter West, Moerbeke-Waas -l- D. Verheedt -e- 17 u.

Ninove. Inventarisatie Bruggemeersen -b- 9 u. kerk van Okegem -l- G. De Munter -e- 12 u.

Ninove. Ronde van Ninove-Voorde -b- 14.30 u. kerk van Voorde -l- H. De Kegel -e- 17 u.

Rupelstreek. Ringdemonstratie: kenmerken van juveniele vogels in het Broek De Naeyer -b- 9 u. Sasplein, Klein Willebroek -l- A. Willemsen -e- 11.30 u. -m- laarzen.

'sHeerenbosch. Water, begin van alle leven. -b- 14 u. Stationsplein, Buggenhout -l- M. De Clercq -e- 17 u. -m- laarzen.

28

Noord-Limburg. Natuurwandeling en observatie van kalkminnende bloemen en planten -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommelkolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

30

Lier. Beheerswerken -b- 9 u. herberg Het Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel -l- M. Vermynen -e- 17 u. -m- laarzen, werkhandschoenen.

31

Denderland. Beheerswerken in de Wellemers: maaibeheer in raster. Barbecue en drank zijn voorzien voor de deelnemers. -b- 8 u. Spoorwegoverweg Wellemersstraat, Welle. (car-pooling mogelijk 053/80 01 10 -l- E. De Tré -e- 17 u.

Geraardsbergen. Pensenkermis -b- 18 u. Koetsenhuis -l- K. Steenhoudt

Lier. Beheerswerken -b- 9 u. herberg Het Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel -l- M. Vermynen -e- 17 u. -m- laarzen, werkhandschoenen.

Lier. Planteninventarisatie Duffel -b- 8.30 u. fietsenstalling, station Lier, 9 u. parking van de bibliotheek en de kapel van OLV -l- N. Van Aerschoot -e- 17 u. -m- flora, loop, picknick, drank.

Schelde-Leie. Vogeltrekstelling -b- 6.27 u. Zijdegemkouter, Kruishoutem -l- A. Wandels -e- 21.07 u. -m- warme kleding, regengerief, picknick, drank, kijker, telescoop

Schelde-Leie. Plantenstudie: flora van de wegbermen -b- 14 u. kerk Eke -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- laarzen, flora's, loop.

Westland. Beheerswerken in het Kleiputtenreservaat te Ploegsteert -b- 13 u. Kleiputten, rue Tourquet 228, Ploegsteert -l- J. Tahon -e- 18 u.

Westland. Vlinderinventarisatie in de Galgebossen. -b- 14 u. Galgebossen te Elverdinge -l- R. Claeys -e- 16 u.

Westland. Zoogdiereninventarisatie aan de Galgebossen -b- 17 u. Galgebossen te Elverdinge -l- J. Carpentier -e- 20 u.

Westland. Observatie en determinatie nachtvinders aan de Galgebossen. -b- 21 u. Galgebossen te Elverdinge -l- E. Vanhee -e- 23 u.

DE WIELEWAAL WERFT AAN:

een

HALFTIJDSTAFMEDEWERKER

m/v

Uw profiel:

- U heeft een diploma hoger secundair onderwijs of hoger onderwijs, bij voorkeur in een administratieve richting.
- U heeft zin voor initiatief en kan zelfstandig en nauwkeurig werken.
- U beschikt over vlotte mondelingen en schriftelijke communicatieve vaardigheden.
- U heeft een grondige kennis van Wordperfect of Word. Kennis van Dbase strekt tot aanbeveling.
- U bent niet ouder dan 30 jaar.
- U woont bij voorkeur in de provincie Antwerpen.
- U bent lid van De Wielewaal of JNM.

Uw functie:

- U doet hoofdzakelijk computerwerk.
- U bent verantwoordelijk voor de ledenadministratie. Hiertoe onderhoudt u regelmatig contacten met individuele leden en met onze afdelingen.
- Uw taak wordt aangevuld met ander administratief werk (verzendingen, kopiëren,...).

Deze betrekking kan midden 1997 uitgebreid tot een voltijdse betrekking.

Kandidaten sturen hun sollicitatiebrief met c.v. vóór 15 augustus naar de voorzitter, L. Meul, De Blokken 7, 2360 Oud-Turnhout.

VERENIGINGSBERICHTEN

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 20 januari 1996

- In ons reservaat De Kevie te Tongeren wordt aan graasbeheer gedaan met Heckrunderen. Deze gelijken uiterlijk sterk op het uitgestorven Europese oerlund. Er wordt onderzocht om begrazing in onze reservaten uit te breiden met deze dieren en om lid te worden van de Europese Federatie van Heckrunderhouders.
- In Vlaanderen zijn er nog drie plaatsen waar Adders leven. Voor één van die gebieden is een onderzoek bezig naar het nut van een ruilverkaveling. De Wielewaal zal reageren tegen deze ruilverkavelingsaanvraag.
- We kochten in 1995 weer 100 ha natuurgebied aan.
- De erkenning van onze natuurreservaten "Fort 7" en "De Kooldries" wordt voor 10 jaar verlengd door het Vlaams Gewest. Nieuwe erkenningen zijn er voor de natuurreservaten "Het Dal" te Oudenaarde, het "Spierbroeck" en de "Scheldeschorren van Branst" te Bornem.
- De Wielewaal draagt de volledige financiële kost van de Belgische Avifaunistische Homologatiecommissie.
- Aminal, afdeling Natuur, gaf aan De Wielewaal de opdracht een sensibiliseringsactie i.v.m. het natuurbehoud uit te werken voor een breed publiek. De opdracht bestaat uit twee luiken: een sensibiliserende folder "Natuur in jouw buurt" waarin mensen uitgenodigd worden om deel te nemen aan een wandeling in hun gemeente. Tijdens de wandeling wordt informatie gegeven over de mogelijkheden die het GNOP (Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan) biedt om bestaande natuur te behouden en positieve acties voor natuurontwikkeling op te zetten. In een tweede luik wordt een sensibiliserende brochure voor de gemeentelijke overheid en de leden van de gemeentelijke milieuvadvisraad ontworpen. In de brochures worden voorbeelden van natuurbehoudsacties op het gemeentelijk grondgebied gegeven. Franky Bonne werd voor zes maanden aangeworven om

deze opdracht uit te voeren.

- De Wielewaal neemt op 23 november deel aan de "Dag van de Natuur". Aan de "Dag" nemen vele natuurverenigingen in gans Vlaanderen deel. Er worden dan overal natuurbeheerswerken uitgevoerd met vooral aandacht voor kleine landschapselementen.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 18 februari 1996

- Chris Onkelinx werd eerder op de dag door de algemene vergadering verkozen als nieuw beheerder.
- Een nieuwe afdeling gaat van start in Halle in Vlaams-Brabant.
- Er wordt uitvoerig ingegaan op de beperkte financiële middelen om onze reservataankopen te realiseren. Er worden ons zeer waardevolle terreinen aangeboden die we soms niet kunnen aankopen wegens geldgebrek (eigen middelen) en een te beperkte subsidiëring door het Vlaams Gewest.
- In Limburg worden door de drie terreinverwervende verenigingen afspraken gemaakt over onderlinge aankoopperimeters.
- De provinciaal afgevaardigde in de raad van beheer heeft als opdracht minstens één provinciale vergadering te beleggen per jaar, de werking van de afdelingen te stimuleren door regelmatige contacten en doorstroming van informatie, het bundelen van provinciale dossiers.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 2 maart 1996

- Gezien het gebrek aan bureelruimte op het ogenblik en in het vooruitzicht van de aanwerving van educatieve personeelsleden in 1997 waardoor nog meer bureelruimte noodzakelijk wordt, besluit de beheerraad het contract met de huisbewaarder en zijn echtgenote op te zeggen. Het contract loopt af eind februari 1997.
- Er wordt dit jaar bijzondere aandacht besteed aan het op punt stellen van het personeelsbeleid: er

wordt gewerkt aan een vernieuwing van het arbeidsreglement, er komen functioneringsgesprekken, er worden oplossingen gezocht voor loonspanningen.

- Penningmeester Philippe Debaene begeleidt de invoering van een nieuw boekhoudprogramma en het herzien van het rekeningstelsel.
- Er worden drie nieuwe computers aangekocht.
- Dit jaar is het laatste waarin het lidmaatschap van De Wielewaal recht geeft op de twee tijdschriften "Wielewaal" en "Oriolus". Leden ontvangen nu twee tijdschriften voor de prijs van één. De Wielewaal blijft "Oriolus" uitgeven en zal aan de belangstellenden een meerprijs vragen. De oplage wordt echter aangepast aan de vraag. Met de kernredactie en Flavico worden de modaliteiten nog besproken.
- Het secretariaat is wegens zomervakantie gesloten van zaterdag 13 juli tot en met maandag 29 juli 1996.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 27 april 1996

- In een overleg met Natuurreservaten vzw werd beslist een gezamenlijke kaartenactie te voeren om meer middelen te vragen voor het natuurbehoud, een Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen met veel aandacht voor natuur en behoud van open ruimte, een krachtig Decreet op het Natuurbehoud. De kaarten worden verzonden aan Minister-president Van den Brande.
- In datzelfde overleg werd ook beslist een gezamenlijke werkgroep op te richten die de financiering van natuurgebieden bestudeert.
- Secretaris Wouter Mertens werd verkozen als lid van de beheerraad van de Bond Beter Leefmilieu.
- Het nationaal Wielewaalproject "Bos t'Ename" werd door het Vlaams Gewest erkend als natuurreservaat.
- De reacties op de Wielewaaluitgave "Verspreidingsatlas van amfibieën en reptielen in Vlaanderen" zijn overal gunstig.

- 38 van de 56 afdelingen werken mee aan het sensibiliseringsproject "Natuur in jouw buurt". Er werden overall in Vlaanderen 220.000 folders gebust door onze leden.

Behaag... natuurlijk!

De vorige 2 jaren organiseerde Wielewaal Rupelstreek in samenwerking met de gemeentebesturen en milieuraden van Aartselaar, Boom, Hemiksem, Niel, Rumst en Schelle de hagen campagne 'Behaag de Rupelstreek'. De acties kenden een groot succes. Vorig jaar werden bijna 40.000 streekeigen haagplanten verkocht, goed voor ongeveer 20 km hagen en houtkanten.

Het project werd eveneens bekroond met de Prijs Fonds Henri Franckx 1995.

Door dit succes wordt in 1996 opnieuw een haagplantactie georganiseerd. Dit jaar wordt de actie zelfs uitgebreid tot de gemeenten uit de Klein-Brabantse regio (Bornem, Puurs, Sint-Amands), de Zuid-Antwerpse regio (Mortsel, Edegem, Hove en Lint) en het Vaartland (Willebroek).

De acties in de verschillende regio's worden gecoördineerd door de plaatselijke Wielewaalafdelingen, met name Antwerpen-Zuid, Klein-Brabant, Rupelstreek en Vaartland in samenwerking met de gemeentebesturen en milieuraden van de deelnemende gemeenten.

Elke inwoner uit de deelnemende gemeente kan tegen lage prijzen streekeigen haagplanten aankopen.

Net zoals vorig jaar worden de haagplanten in verschillende pakketten aangeboden. De houtkant (24 planten), de natte gronden houtkant (24 planten), de bloesem- en bessenhaag (24 planten), de geschoren haag (24 planten), de haagbeukhaag (25 planten) en voor de kleinere tuinen het vogelbosje (12 planten).

Om de aanplant van knotwilgen te promoten worden dit jaar eveneens poten van knotwilgen te koop aangeboden.

Dit jaar zal er opnieuw een speciale promotiecampagne worden gevoerd naar de landbouwers en bedrijven voor de aanplanting van hagen, houtkanten en knotwilgen in de open ruimte en op de bedrijfsterreinen.

De actie wordt uitgebreid voorgesteld in de gemeentelijke info-krantjes en

de regionale pers. Tot eind oktober kunnen de bestellingen binnengebracht worden op de gemeentelijke milieudiensten.

Op zaterdag 23 november (Dag van de Natuur) heeft in alle gemeenten de bedeling van het plantgoed plaats. Samen met het plantgoed krijgen de deelnemers een handige brochure met een beschrijving van het plantgoed en plant- en snoeitips.

Meer info over de actie Behaag... NATUURLIJK!

Wielewaal Rupelstreek:
03/887 13 72

Wielewaal Antwerpen-Zuid:
03/887 18 79

Wielewaal Klein-Brabant:
03/889 22 25

Wielewaal Vaartland:
03/886 90 72

Erik De Keersmaecker

De methode om vogels te leren herkennen

Wielewaal Land van Waas Zuid organiseert voor de derde maal een cursus "Vogels leren herkennen". Met de nadruk op natuurbeleving wordt getracht mensen zich te laten thuisvoelen in de natuur. Deze cursus heeft dan ook als doel om de vogels te leren herkennen in hun natuurlijke omgeving. De kennis geeft aan de deelnemers een nieuwe dimensie op hun tochten in het veld.

Deze cursus gaat door in de conferentiezaal van de stadsbibliotheek, H. Heymanplein 1 te Sint-Niklaas op de vrijdagen 8, 15 en 22 november en 6 december 1996, 17 januari, 14 en 21 februari, 7 maart, 11 en 18 april 1997.

Om u de smaak van vogeldeterminatie te leren kennen, hebben wij beroep gedaan op bekende ornithologen: Guido Burggraeve, Jean-Paul De Beleyr, Etienne De Meulenaer, Koen Devos, Roland François, Paul Herroelen, Jan Rodts, Walter Roggeman en Guy Robbrecht.

Thema's van de voordrachten:

- territorium en gedrag van vogels;
- steltlopers: broedvogels en trekkers;
- eenden en ganzen. De toename van het broedbestand van de Kuifeend, Krakeend en Slobeend. De jaarlijkse trek van de verschillende ganzensoorten enz.

- soorten zeevogels en meeuwen van onze Vlaamse Kust;

- dag- en nachtroofvogels in Vlaanderen; broedvogels, doortrekkers en zeldzame gasten

- het fenomeen vogeltrek en het daarbij horend ringwerk;

- bos- en rietvogels, biotoopkeuze en zang;

- zangvogels van duinen, akkers en weilanden; leeuwerikken, piepers, kwikstaarten, lijsters, gorzen, vinken enz.

- alles over de zwaluwen;

- vogelbescherming in Vlaanderen.

De cursus is gespreid over 10 lessen en 8 uitstappen.

De cursusprijs bedraagt 2.950 F. In dit bedrag is alles inbegrepen: brochure van de cursus, 4 busuitstappen, ingang van het Zwin, enz. Men kan inschrijven door te storten op rekeningnr. 750-9356387-22 van Wielewaal Land van Waas Zuid met vermelding "Vogels leren herkennen".

Het aantal inschrijvingen is beperkt. Voor meer informatie: Keereman Gilbert, Luccastraat 9, 9100 Sint-Niklaas, tel. 03/776 87 30.

Wandelzoektocht rondom Webbekom (Diest) ingericht door Wielewaal Demervallei

U stort 50 F op rek. 000-0923881-53 van Noël Gijbels, Betekom met vermelding "Zoektocht". U ontvangt het wedstrijdpakket (plan, informatie, vragenlijst, antwoordblad) en maakt de wandeling wanneer u maar wil.

Voor 30 oktober 1996 stuurt u daarna het antwoordblad naar het opgegeven adres.

9 km in prachtige natuur over veld- en landwegen, alleen bij erg nat weer laarzen nodig.

Hoofdprijs = aankoopbon van 2.500 F, tal van andere prijzen!

Deelnemen is belangrijker dan winnen!

Derde grote vakantie-natuurzoektocht van Wielewaal 'sHeerenbosch.

Wielewaalafdeling 'sHeerenbosch (Buggenhout, Baasrode, Lebbeke en Londerzeel) organiseert in juli en augustus haar 3e grote natuurzoektocht "De Leirekensroute".

Links de 10 jaar geleden door vzw Leefmilieu Londerzeel en JNM 'sHeerenbosch aangeplante houtwal langs Leirekensroute met o.m. bloeiende Sleedoorn. Rechts: nog te vroeg voor de bloemen in de wegberm. Foto: Jens Bruneel, voorjaar 1996

Leirekensroute is een fiets- en wandelpad op de vroegere bedding van de spoorlijn Aalst-Opwijk-Londerzeel. De naam "Leireken" zou afkomstig kunnen zijn van "Valère", een vroegere machinist. In 1879 werd dit traject voor personenvervoer opengesteld en op 4 oktober 1952 afgeschaft. In 1978 werd "Leirekensroute" aangelegd: een verhard fietspad van Opwijk tot Londerzeel. Het deel Aalst-Opwijk is van recente datum.

Het oude stationsgebouw van Steenhuffel werd door de vzw Leireken smaakvol gerenoveerd. Het is een trefcentrum voor dagjestoeristen en tal van culturele manifestaties. Naast "Leirekensroute" werden later fietsparcours uitgestippeld als de "Molenbeekroute", de "Steendonkroute" en de "Heemroute".

Op een stuk van de oude spoorwegbedding werd 10 jaar geleden door Leefmilieu Londerzeel vzw en JNM 'sHeerenbosch een houtwal aangeplant met een 20-tal soorten inheemse struiken en bomen (Sleedoorn, Sporkhout, Hazelaar, Vogelkers, Meidoorn, Haagbeuk, Kardinaalsmuts, enz.). Hier tegenover ligt een bloemrijke wegberm met planten als Knoopkruid,

Jacobskruid, Rapunzelklokje, Veldlathyrus, Margriet, Leverkruid, Boerenwormkruid, enz. Door een gepast maaibeheer kan het soortenaantal nog toenemen, hetgeen eveneens allerlei soorten insecten en andere dieren ten goede komt.

Tijdens de zoektocht passeren we langs enkele historische bezienswaardigheden. Het vervallen kasteel Diepensteijn werd recent grondig gerestaureerd. De oorspronkelijke wallen en vijvers werden opnieuw uitgegraven en lokken tal van watervogels. Een watermolen met molenaarswoning behoorde vroeger eveneens toe aan de heerlijkheid Diepensteijn.

De deelnemers hoeven zeker geen biologen of natuurfreks te zijn om deze zoektocht tot een goed einde te brengen. Het is de bedoeling de deelnemers op een ontspannende manier kennis te laten maken met het natuurschoon van deze streek. De rallytechnische kant komt pas op de tweede plaats. Deze zoektocht heeft een milieu-educatief karakter. M.a.w. door deelname leert men bij over onze natuur in z'n vele facetten.

Deelnemen is bijna even belangrijk als

winnen! Onder de niet winnende deelnemers worden immers een fiets en prachtige boekenpakketten verloot.

Inschrijven kan alle dagen van juli en augustus 1996 in één van de plaatselijke horeca-zaken.

Deelname: 150 F/persoon, groepen vanaf 10 personen 100 F/persoon. De opbrengst van deze zoektocht zal aangewend worden voor aankoop van gronden in de regio.

VAN AALSCHOLVER TOT ZEIS

Oproep: steun de verdere uitbouw van ons nationaal aankoopproject Bos t'Ename

In 1993 koos de v.z.w. De Wielewaal het Bos t'Ename uit als enig nationaal aankoopproject als natuurreservaat. Misschien bent U één van de velen die toen op onze oproep tot financiële steun zijn ingegaan. Overal in Vlaanderen droegen honderden particulieren bij voor een totaal bedrag van ongeveer 1,5 miljoen frank.

Die steun was en is hard nodig. Ondanks de subsidie van de Vlaamse Gemeenschap en de provincie Oost-Vlaanderen en de steun van het Wereldnatuurfonds en de Koning Boudewijnstichting, betaalt de vereniging zelf nog ongeveer een derde van de aankoopprijs. Ondertussen zijn we twee jaar verder, en werden 27 ha van het ca. 180 ha grote gebied aangekocht. De inzet waarmee de plaatselijke Werkgroep Bos t'Ename het gebied beheert en ook maatschappelijk ondersteunt staat model voor vele andere reservaten. Een greep uit de re-

cente initiatieven: ruimen van 7 bestaande en graven van 3 nieuwe poelen, plaggen van een verruigd grasland, heruitgraven van een middeleeuwse, dichtgestorte holle weg, verwijderen van de betonplaten uit een beek, aanleg van 400 m knuppelpad, aanleg van een onkruidakker, aankoop van een Brabants trekpaard voor het ruimen van hakhout...

Bovendien: voor wat hoort wat. We zijn volop bezig met de voorbereiding van een vast wandelpad van ongeveer 5 km in de minder kwetsbare delen, wat U zal toelaten ook buiten de geleide wandelingen van het gebied te genieten.

Ondertussen dringen verdere aankopen zich op. Steeds meer percelen worden ons te koop aangeboden, zodat het perspectief van een naar Vlaamse normen groot reservaat op halflange termijn werkelijkheid kan worden. Op voorwaarde natuurlijk dat we over de nodige fondsen kunnen blijven beschikken. En daar wringt het schoentje: de pot is op. Voor dit pro-

ject "schooien" we graag. We zijn er immers van overtuigd dat we uw vertrouwen niet hebben beschaamd, en dat de idee van een nationaal Wielewaalreservaat uw belangstelling kan blijven genieten.

Als dat inderdaad zo is, vragen wij U een financiële bijdrage te storten op rekening nr. 000-0319785-73 van de vzw De Wielewaal met vermelding "Gift projectnr. 43, Bos t'Ename".

Guido Tack, conservator

Kunst ontmoet Kunst

in galerij Salix, te Vlassenbroek, kunstenaarsdorp aan de Schelde

Elke zondagnamiddag open. Een brede waaier van kunstvormen komt aanbod. De opbrengst is bestemd voor aankoop en bescherming van natuurgebieden in de regio. Een initiatief van Wielewaal 'sHeerenbosch.

Galerij Salix, Vlassenbroek 186a (na bij de kerk), 9200 Dendermonde. Open op zondagnamiddag.

De jongste en zwaarste aanwinst van onze veestapel aan het werk.

Foto: Guido Tack

Programma najaar 1996:

In de galerij:

juli: Monique Tersago, olieverf op zijde

augustus: André Callebaut, aquarel

september: Theo Van Landeghem, olieverf

oktober: Leen De Backer, aquarel

november: Guido Van Keer, kramiek-reliëfs

december: kerstcollectief

In de tuin:

juli/augustus/september: beeldende kunst van Eddi De Winter en anderen.

Kunst voor Natuur bij Wielewaal 'sHeerenbosch

Wielewaalafdeling 'sHeerenbosch 'verzoent' KUNST met NATUUR, niet dat tussen deze twee enige onenigheid

zou zijn, integendeel, maar de afdeling 'sHeerenbosch heeft stilaan een reputatie opgebouwd rond dit thema. Ze houdt zich immers actief bezig om, i.s.m. kunstenaars, fondsen te verzamelen voor aankoop van natuurgebieden. Het gaat hier specifiek om uitbreiding van een reeds in beheer zijnde natuurreserveaat 'De Vlassenbroekse Schorren' in een 300 ha groot natuurgebied aan de Schelde te Vlassenbroek-Baasrode (Dendermonde), te Lebbeke-Wieze, genaamd 'De Wiesstermeersch' en elders in het werkingsgebied.

Kunstenaars werden graag bereid gevonden om hiervoor een deel van hun opbrengst af te staan.

Sinds 1990 organiseerde 'sHeerenbosch geregeld groepstentoonstellingen met kunstenaars (docenten) van de hogere kunstinstituten.

In april 1994 kwam de grote doorbraak en stichtte de Wielewaalafdeling een eigen kunstgalerij te Dendermonde Vlassenbroek waar maandelijks een ander kunstenaar exposeert. De galerij werd 'Salix' gedoopt.

Salix staat voor WILG, een zeer typische en streekeigen boomsoort voor de Scheldevallei.

Een bezoek aan de galerij is best te combineren met een natuurwandeling door Vlassenbroekse Polder en het schilderachtige kunstenaarsdorpje Vlassenbroek.

Aan de kerk te Vlassenbroek, maar ook aan de kerk van Baasrode-centrum starten de uitgestippelde wandelpaden door het 300 ha grote natuurgebied. Wandelfolder, een natuurleerpadbrochure en een brochure over de Schelde zijn te bekomen in het Baasroods Scheepvaartmuseum, of in de taavernes te Vlassenbroek.

Voormelde publikaties kunnen eveneens telefonisch worden besteld bij de afdeling 'sHeerenbosch: 052/33 61 19 of 33 44 56 of schriftelijk op het secretariaat, Zittingsweg 2, 9255 Bugenhout.

Gustaaf Van Gucht

Aanvullend een tekst van kunstenaar Eddi De Winter. Tekst die hij speciaal schreef voor Wielewaal n.a.v. zijn tentoonstelling in de tuin van Salix.

ALS IK SLAAP, WIE ZAL ME DAN DE MAAN GEVEN?

(A. Camus)

"Tell me, where do the children play...?" de song van Cat Stevens (1970) leek de leerlingen en mezelf actueler dan ooit bij de voorbereiding van de tentoonstelling "Jeugd en Natuur".

Aboriginals zingen, nu nog altijd, hun geschiedenis. Hun gevoelens, hun zijn, hun territorium, ligt opgeslagen in ballades. Die leerden ze van hun voorouders en ze geven ze telkens opnieuw door aan hun kinderen.

Macho en stoer behoren tot de huidige trends. Onverschilligheid en afstandelijkheid tieren welig en duwen het kritisch denken in het verdomhoekje. Kunnen kinderen, in deze nerveuze en onverbiddelijke strijd, die ons genadeloos in de nek grijpt, nog spelen, zichzelf ontdekken en intiem met de natuur leven? We verslapen 1/3 van onze tijd, de rest wordt opgedrongen, ver-

sneden op maat, vernuftig via doelgerichte psychologisch uitgekende reclametechnieken in de maag gesplitst.

Het territorium van onze ouders is een economisch, politiek en medialandschap geworden. Huiveringwekkend hoe men zelfs het woord 'landschap' scrupuleus verkracht.

Dorpen worden doorsneden met de meest denkbare communicatiewegen, onmogelijke verkavelingen, verstikken langzaam onder belten en afval. Het betonnen geweld hapt om zich heen. Oprukkende industriegebieden, anonieme bevoorradingscentra, onpersoonlijke communicatieruimtes, valse subtropische paradijzen en pretparken vermenigvuldigen zich als een woekerevend virus.

Al deze identiteitsloze plaatsen vreemden onze kinderen van zichzelf en van de natuur. We hebben hun navelstreng met het milieu doorgeknipt, hun creatieve verbeeldingskracht om de natuur poëtisch te benaderen bijna opgeofferd. We bieden de televisieschermen aan, een niet te ordenen wirwar van beelden waar meestal alle fascinatie en eerbied voor tederheid en gevoel uit verdwenen zijn. Wat ons het meest nabij zou moeten zijn: de eenvoud, kracht en schoonheid van het landschap wordt verschoven naar een onmogelijk uur, moet plaats maken voor inhoudsloze soap- en familiereeksen, hersenloze spelprogramma's, kneuterige talkshows, geweldfilms of ersatzerotiek. Kijkcijfers, of zullen we het hebben over 'lijkcijfers'?

Kan ik nog zonder schroom (om niet als nostalgische en romantische gek bestempeld te worden) zingen dat ik met blinkende kinderogen, neus tegen het door de zon goud geschilderde watervlak van de sloot, verbaast het krioelende en krawietelende leven mocht bekijken? Of over kindervingers met vuile nagelrandjes die schatten zochten in dampende ploegaarde? Hoe je baantjes kon sluipen in kniehoog gras en later perplex op je rug ademloos de wolken beneed die de meest bizarre figuren konden toveren. Hoe de leeuwerik cirkelgewijs de lucht inkloem om dan verstomd in val de lucht verticaal in twee te splijten. Pas later na de gevreesde schrobpartij, in bad, de schrijnende pijn te voelen van gekneusde knieën en ruwe rode kuitten van schurende zwartglimmende gummilaarsjes.

Ik mis de smaak van lauwe verse koeiemelk uit een gedeukt groezelig tinnen kopje (de luisterbereidheid onder de

koeien was toen nog groter...), de goedzakkige grijs van de boer met een baard als een gehooit stoppeltveld, die de geur van stallen en warme dierenlijven in z'n kleren meedroeg.

Ik mis de bomen die me met wijddopen takken begroetten, mij gratis een sjoefele hut of riant kasteel aanboden, die ik kon omarmen, luisterden en niet wegliepen als ik ermee wou praten.

Ik droom van zacht geknede kinderherinneringen, aan de huid gekleefd door slaap. Ik koester ze.

Eddi De Winter

CONSERVATORDAG TE ENAME OP ZATERDAG 28 SEPTEMBER 1996

- 09.00 u. Onthaal met koffie
- 09.30 u. Verwelcoming door de dagvoorzitter
- 09.35 u. Prof. Martin Hermy: Laboratorium voor Bosbouw en Natuurbeheer, K.U. Leuven
- 10.30 u. Vraagstelling rond het thema Bosbeheer
- 10.45 u. Koffiepauze
- 11.00 u. Dhr. Roel Van Haren: AMINAL, afdeling Bos en Groen. Beheer van natuurreservaten en de boswetgeving
- 11.45 u. Vraagstelling rond het thema
- 12.00 u. Dhr. Guido Tack, Conservator Bos t'Ename. De beheersvisie over het Bos t'Ename: een toelichting over het gehele gebied.
- 13.00 u. Middagpauze
- 14.00 u. Excursie in het Bos t'Ename (einde voorzien omstreeks 17.30 u.)

De conservatordag vindt plaats in de parochiezaal aan de kerk van Ename. Op het dorpsplein is een parking.

Inschrijven vóór 15 september 1996. De prijs voor deelname bedraagt 100 F, te storten op rekeningnr. 000-0319785-73, met vermelding "Conservatordag + naam deelnemer".

"Vandaag is één van de dagen waarop ik nooit een toekomst heb gehad. Er is alleen een sfeer, een roerloos heden, omheind door een muur van belemming. Er varen schepen naar vele havens, maar geen enkel schip vaart naar waar het leven geen pijn doet en nergens kun je nog van boord om te vergeten".

Uit: "Mijn droom is van mij"

Fernando Pessoa

TE HUUR

18e eeuws hoeveken in het beschermde natuurgebied "Het Burreken" te Schorisse-Maarkedal, Beekkantstraat 4 te 9806, in het hartje van de Vlaamse Ardennen. Uitgerust met alle nutsvoorzieningen, badkamer en keuken. Ideaal voor natuurrinnende mensen. Inlichtingen van maandag tot donderdag op tel. nr. 053/66 58 60, van vrijdag tot maandag op tel. nr. 055/45 69 11.

TE KOOP

Binoculaire loep Euromex, model KTD-1. In zeer goede staat. Oculairen 10x, objectief 1x en 3x. Vraagprijs: 12.500 F. Kontaktéer Guy Van Vlieden, tel. 09/233 31 90.

Goed om te weten

Nieuwe wandelkaart voor het land van Durme, Donk en Schelde

Na het succes van de kaarten "Wandelwegen in de Durmestreek" en "Wandelwegen in Durmeland-Noord", is dit een aangepaste en herwerkte uitgave. Hierbij is rekening gehouden met de centrale ligging van Lokeren tegenover belangrijke omgevende centra van dagtoerisme: het Donkmeer te Berlare, het Provinciaal Domein Puyenbroek en de Heide te Waasmunster.

Dit land van Durme, Donk en Schelde, biedt erg gevarieerde natuur- en cultuurbeleving: prachtige eeuwenoude kerken, kastelen en abdijen, merkwaardige stads- en dorpsgezichten, landelijke rustige open ruimten, bossen, valleigebieden, rivierduinen, vijvers en moerassen. Ook zijn daar een 20-tal natuurreservaten opricht of in ontwikkeling. Echt de moeite en vol verrassingen voor wie de streek niet kent. Deze plekjes kunnen bezocht worden via de aangeduide paden en wegen die zijn uitgestippeld los van de typische Vlaamse lintbebouwing of druk bereden wegen. De aangeduide wandel- en fietspaden zijn ook op zichzelf gevarieerd, want naast kerkwegels en smalle bospaden zijn er ook verharde en onverharde veldwegen, verlaten spoorwegbeddingen, geasfalteerde en met gras begroeide dijken. ALLE wegen en paden die aan deze normen voldoen staan op de kaart.

Met deze kaart kan iedereen nu zelf een eigen trip uitstippelen en eventueel inkorten of verlengen tijdens de wandeling of fietstocht zelf. Er zijn 75 merkwaardige punten, waaronder alle reservaten, vermeld en op de keerzijde kort beschreven. De kleurenkaart bevat ook prachtige kleurenfoto's. Ze is uitgevoerd op schaal 1/25.000, heeft formaat 70 x 10 cm en is op een handig formaat geplooid.

Deze uitgave is ook een onderdeel van het natuureducatieve luik van het Gemeentelijke Natuurontwikkelingsplan (G.N.O.P.). Dit is ontworpen door de v.z.w. Durme en gaat in uitvoering onder de benaming "Lokers Natuurplan".

De kaart is ontworpen door André Verstraeten en samengesteld met medewerking van V.V.V.-Toerisme, v.z.w. Durme en het personeel van de Toeristische Dienst van Lokeren.

Deze kaart is te bekomen tegen 100 F bij de Toeristische Dienst van Lokeren, Markt 2, 9160 Lokeren, tel. 09/348 94 74, en aan de infobalie van het Bezoekerscentrum Molsbroek, Molsbergenstraat 1, Lokeren (open elke zondag van 14 tot 17 u. en van 1 juni tot 15 september ook van woensdag tot zondag van 14 tot 18 u.)

v.z.w. Durme

Gratis kleurenfolder over Molsbroek

In het kader van het educatieve luik van het Lokers Natuurplan (= uitvoering van het actieplan van het G.N.O.P.) heeft het stadsbestuur van Lokeren een kleurenfolder uitgegeven over het Molsbroek, het meest bezochte reservaat van de regio. Naast een korte beschrijving van de flora en fauna, het natuurbeheer, het bezoekerscentrum en een reeks praktische punten, bevat deze folder ook een mooie kleurenkaart van het gebied. Hierop zijn de belangrijkste toegangspunten vermeld: zowel het station van Lokeren als de afrit van de E17. Ook zijn alle wandel- en fietspaden, zonder gemotoriseerd verkeer, aangeduid. Deze beginnen in de stadskern zelf en lopen via het Verloren Bos en het reservaat De Buylaers, ook verder rond Molsbroek en over de aansluitende Durmedijken.

De folder, ontworpen door de reservaatbeheerder v.z.w. Durme, is gratis te bekomen bij de Dienst voor Toerisme, Markt 2, 9160 Lokeren (09/348 94 74) en kan door iedereen vrij meegenomen worden in het Bezoekerscentrum Molsbroek.

A. Verstraeten, v.z.w. Durme

Vijfde LIKONA-jaarboek bijna ter beschikking!

Het publiceren van een jaarboek is voor de Limburgse Koepel voor Natuurstudie stilaan een traditie geworden. Reeds voor de vijfde (!) maal wer-

den tijd noch moeite gespaard om een degelijke stand van zaken van het natuuronderzoek in Limburg te presenteren.

De vele Likona-vrijwilligers registreren en inventariseren jaarlijks een schat aan gegevens. Met de publicatie in het jaarboek wordt het natuuronderzoek gestimuleerd en worden de resultaten dichter bij de bevolking gebracht.

Het LIKONA-jaarboek '95 heeft voor elk wat wils.

Vanuit de werkgroep geologie werd een tocht door het krijt van ZO-Limburg uitgewerkt. Ludo Indeherberge, Daniël Bogaerts, Theo Geussens en Jules Snelings beschrijven een aantal ontsluitingen van Krijtgesteenten tussen Vechmaal en Kanne. Ze hebben het over ondergrondse kalkgroeves, maar ook over kalkwanden en vindplaatsen van vuurstenen.

Aan de hand van een kleinschalig beekherstelproject in de Oude Beek te Beringen worden de effecten door Ignace Schops opgevolgd en besproken. Met de bekomen informatie hoopt men oplossingsmogelijkheden te kunnen inschatten en in kaart te brengen.

Het begrazingsbeheer met Schotse Hooglandrunderen in de Broekbeemd te Wellen heeft na 4 jaar een opmerkelijke wijziging van de vegetatie te weeggebracht. Volgens Filip De Ridder en Robert Berten werden dominerende ruigtekruiden teruggedrongen en ontstond een meer gevarieerd vegetatiebeeld.

De warme, droge zomer van 1995 heeft gezorgd voor een verbazingwekkende uitbarsting van volgroeide vruchtlichamen van de Pijpknotszwam. Hugo Vanderlinden stond even stil bij dit fenomeen en maakt een prognose voor de toekomst.

In 1995 werden 3 mediterrane libellensoorten in Limburg waargenomen. Frans Verstraeten behandelt de kenmerken, het biotoop en de verspreiding van de Zuidelijke oeverlibel, de Zwervende pantserjuffer en de Zuidelijke glazenmaker.

Koen Leysen geeft een overzicht van de Aalscholverwaarnemingen aan het Schulensmeer, met onderverdeling tussen trekkers en pleisteraars.

Op 10 jaar tijd stortte de Limburgse populatie Grauwe klauwier in mekaar. Volgens Patrick Hermans dient men de voornaamste oorzaak te zoeken bij het verruigen en aanplanten van de wateringen en het structuurverlies van oude cultuurlandschappen. Door een gerichte strategie van aankoop, onderhoudscontracten en landschapsherstel vanwege Wielewaalafdeling Bree, kon de populatie lichtjes toenemen.

Naast deze boeiende artikelen biedt het LIKONA-jaarboek '95 een becommentarieerde literatuurlijst van alles wat elders over de Limburgse natuur verschenen is. De LIKONA-werkgroepen brengen verslag uit van hun activiteiten en belangrijke meldingen voor het werkjaar 1995.

Geïnteresseerden kunnen voorintekenen op deze LUSTRUMUITGAVE door 300 F te storten op rekeningnummer 000-0400447-31 van het Provinciaal Natuurcentrum, Ontvangsten, met de vermelding LIKONA-jaarboek '95. Ook de vorige edities zijn nog in voorraad.

Voor meer inlichtingen kunt u steeds terecht bij het Provinciaal Natuurcentrum, Provinciaal Begijnhof, Zuivelmarkt 33 te 3500 Hasselt. Tel. 011/21 02 66, fax 011/23 50 90.

Fietstocht: tussen Maas en Kanaal

Gedurende de zomermaanden, meer bepaald vanaf eind april tot eind augustus, organiseert de Stichting Limburgs Landschap (SLL) in het kader van haar 25-jarig bestaan, in samenwerking met Natuur- en Landschapseducatie Limburg, een fietszoektocht langs verschillende van haar gebieden.

Hiervoor werd een fietsboekje uitgegeven, o.m. te verkrijgen op onderstaand secretariaatsadres, tegen betaling van 195 F (+ verzendingskosten). Naast de routebeschrijving vinden de deelnemers informatie over de streek, zowel wat betreft de natuur, landschap als cultuurhistorie. Telkens wordt ook een reservaat van Stichting Limburgs Landschap uitvoerig besproken. Het terugbezorgen van de drie, ingevulde, antwoordformulieren geeft de geïnteresseerden de kans op het winnen van mooie prijzen.

Secretariaat SLL, Sint-Katarinaplein 10, bus 27, 3500 Hasselt, tel. + fax 011/24 21 57.

Natuurdag De Maas en haar zijrivieren op 28 september '96

De werkgroep Milieu van de Euregio Maas-Rijn zorgt dit jaar voor de organisatie van een natuurdag rond de Maas en haar zijrivieren. Dit thema is bij uitstek geschikt voor grensoverschrijdende uitwisseling. De klemtoon van deze dag ligt dan ook niet op de laatste stand van zaken rond wetenschappelijk onderzoek. Op deze dag zijn het uitwisselen van ideeën en informatie over taal- en landsgrenzen heen belangrijker.

De inhoudelijke organisatie is grotendeels toevertrouwd aan WWF-Belgium. Als nationale organisatie van een wereldorganisatie die veel aandacht besteedt aan grote rivieren, is deze vereniging daarvoor goed geplaatst. De praktische organisatie wordt grotendeels verzorgd door het Provinciaal Natuurcentrum. De Werkgroep Milieu van de Euregio Maas-Rijn zorgt voor de nodige financiële middelen om deze studiedag aan democratische prijzen mogelijk te maken.

De Natuurdag gaat door in Zaal Nieuwborgh, Stadsgraaf, Stokkem-Dilsen. Voor meer informatie over het dagprogramma: WWF-Belgium, Jack Van Handenhove, Waterloosteenweg 608, 1050 Brussel, tel. 02/343 06 04, fax 02/343 25 65.

Cursus Bosbeheer en Natuurontwikkeling

Deze cursus is samengesteld voor iedereen die geïnteresseerd is in de processen die zich afspelen in het bosecosysteem en hoe de mens als beheerder daarop kan inspelen. Verder is deze cursus een aanrader voor eenieder die geïnteresseerd is in natuurgetrouwe bosbouw en natuurontwikkeling, hetzij als bos- en natuurbeheerder te velde, hetzij als beleidsmedewerker. De cursus 'Bosbeheer en Natuurontwikkeling' wordt georganiseerd door het Educatief Bosbouwcentrum Groenendaal (EBG), en het CVN, en gaat voor de vierde maal door van september tot december 1996.

De meeste bossen hebben geen louter natuurfunctie. Ze werden in de eerste plaats aangeplant voor houtproductie. Het beheer is/was alleen daarop afgestemd. Het is bijgevolg nuttig dat men inzicht verwerft in de verschillende maatregelen die met dat beheer gepaard gaan. Maar in het beheer van bossen in het algemeen zijn ook voor de natuur gunstige ontwikke-

lingen gaande. Zo wordt sinds kort werk gemaakt van het instellen van (bos)reservaten (in de bosfeer). Daarnaast dient evenwel voorkomen te worden dat de natuur in het Vlaamse bos tot de beperkte reservaten teruggedrongen zou worden. Hier speelt de stroming van de natuurgetrouwe of natuurgerichte bosbouw op in. Deze streeft ernaar houtoogst te kaderen in een bosbeheer dat zoveel mogelijk inspeelt op de natuurlijke processen en patronen, om zo tot een optimale natuurwaarde te komen.

De cursus omvat twaalf theoretische lessen van een halve dag (in principe twee lessen per lesdag, dus zes volle dagen) en wordt ondersteund door een aantal excursies. Sommige excursies illustreren na de middagpauze de theoretische les van de voormiddag, andere nemen een volledige dag in beslag. De lokaties van deze excursies zijn zo gekozen dat telkens specifieke onderwerpen kunnen behandeld worden. De lessen gaan door van 9 tot 12 en 13 tot 16 uur.

De cursusrreeksen gaan door op zaterdagen in het Natuureducatief Centrum van de Vlaamse Gemeenschap te Kalmthout en het Cultureel Centrum te Lanaken.

Iedereen die de lessenreeks op regelmatige wijze heeft gevolgd krijgt een attest (opm.: deze cursus is NIET de cursus die voorbereidt op het examen voor staatsboswachter, er zijn wel een aantal overlappende vakken).

Voor verder inlichtingen kan u steeds terecht bij het EBG, tel. 02/657 93 64 en 02/657 59 25 of bij het CVN, tel. 03/226 02 91.

Op vakantie bij bioboeren in heel Europa

ECEAT, het Europees Centrum voor Eco- en Agro Toerisme, is een internationale non-profitorganisatie die als doel heeft: milieuvriendelijk landgebruik en kleinschalig toerisme te integreren en te stimuleren.

In het kader daarvan organiseert ECEAT in zowat heel Europa vakantiemogelijkheden bij bioboeren. Toerisme betekent voor deze boeren een extra inkomen waardoor zij meer speelruimte krijgen om op milieuvriendelijke wijze te blijven produceren. Voor de toerist is het een unieke kans om aan den lijve te ondervinden wat bio-landbouw is en vanuit de boerderij de omgeving, de natuur en het land te verkennen.

Per land werd een gids samengesteld waarin 20 tot 150 adressen zijn opgenomen met alle informatie over bereikbaarheid, reserveringen, kwaliteit en prijs van de accommodaties.

Volgende gidsen zijn verkrijgbaar: Tsjechië, Polen, Slowakije, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland (Engels), Hongarije en Slovenië (Engels), Duitsland (Duits), Baltische Staten (Duits), Roemenië (Engels), Bulgarije (Engels) en Griekenland (Engels) voor 250 F, Nederland, Portugal en België voor 150 F.

Voor informatie en bestelling van gidsen kan men terecht bij: ECEAT, Molenstraat 2/2, 3110 Rotselaar, telefoon (na 18 u., enkel op woensdag tijdens de kantooruren) + fax 016/44 80 25.

Nationale Natuurbeschermingsdag

Eén onzer waardevolste natuurgebieden wordt bedreigd.

Het natuurgebied "Heid des Gattes" te Aywaille, met zijn rotswanden, steile

rotshellingen, en bijzondere schist-graslanden rijk aan zeldzame plantensoorten, wordt met vernietiging bedreigd. Daarom vindt de Nationale Natuurbeschermingsdag dit jaar plaats te Comblain-au-Pont, op **zondag 8 september 1996** en draagt als thema "De Bescherming van steile rotshellingen".

Deze 43ste Nationale Natuurbeschermingsdag wordt georganiseerd door het Nationaal Verbond voor Natuurbescherming in samenwerking met de vzw "Ardenne et Gaume", "Aves" en verschillende andere Waalse natuurverenigingen.

Deze manifestatie geeft U de gelegenheid kennis te maken met zeer interessante natuurgebieden. De wandelingen zullen vooral worden begeleid door leden van plaatselijke natuurverenigingen die instaan voor het beheer van deze merkwaardige gebieden. De beheersproblematiek van de steile rotshellingen, waaronder deze van "Heid des Gattes" zal worden uiteengezet.

PROGRAMMA

Vanaf 09u30: afspraak aan de "Place Leblanc" (tegenover de kerk) te Comblain-au-Pont. Vertrek der excursies naar het gebied van "la Belle Roche", de ondergrondse steengroeve,... en een bezoek aan het museum "La nature et l'homme".

12u00 tot 13u00: Sportzaal "B.C. Mailloux-Combain": bezoek aan de tentoonstelling over het natuurreservaat "Heid des Gattes" en aan de info-stands van de verenigingen. Maaltijden en dranken zijn ter plaatse (in de cafetaria) beschikbaar.

13u00 tot 13u30: officiële manifestatie.

14u00: vertrek van de geleide excursies naar "la butte" en "la Tour St. Martin" en naar de natuurreservaten "Roches Noires" en "Thiers Pirard".

Rond 17u00: terugkeer van de excursies.

NATUURSTUDIE- EN NATUURBELEVING-WEEKEND IN DE VLAAMSE ARDENNEN: 13-15 SEPTEMBER 1996

Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal organiseert voor de eerste maal een natuur-weekend en dit meer bepaald in de Vlaamse Ardennen van 13 tot 15 september met als thema's migratie en rui bij vogels en het ringen van vogels in het veld en de Wielewaalreservaten in het Zuiden van Oost-Vlaanderen.

Het verblijf is voorzien in de jeugdherberg het Schipken, gelegen in het provinciaal domein de Gavers te Geraardsbergen. Het inschrijvingsgeld omvat een cursus, twee overnachtingen, twee maal ontbijt, één warme maaltijd op zaterdagavond en twee lunchpakketten voor zaterdagmiddag en zondagmiddag. Een warme maaltijd op vrijdagavond is facultatief.

De activiteiten in verband met het ringen van vogels gaan door in en rond het Natuur- en milieu-educatief centrum van het Vlaamse Gewest te Grimminge (Geraardsbergen).

Het ringwerk wordt in Vlaanderen georganiseerd door het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

PROGRAMMA:

13 september:

18.30 u.: samenkomst aan de jeugdherberg het Schipken

20.00-22.30 u.: migratie, rui en ringwerk van vogels

14 september:

07.00-11.00 u.: ringen van vogels in het veld aan de rand van het Raspaillebos

14.00-18.00 u.: bezoek aan de Everbeekse bossen (we bezoeken de drie Wielewaalreservaten: Hayesbos, Steenbergbos en Trimpontbos)

15 september:

07.00-11.00 u.: ringen van vogels in het veld aan de rand van het Raspaillebos

14.00-17.00 u.: bezoek aan het Wielewaalreservaat de Rietbeemd.

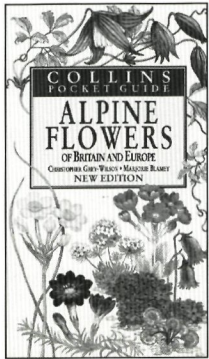
Het aantal deelnemers is beperkt tot 12 en inschrijven kan door storting van 1.700 F. op rekeningnummer 068-2218241-72 van Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Diegenen die het wensen kunnen ook een warme maaltijd bekomen op vrijdagavond en zij betalen 270 F. meer, dat betekent 1.970 F.

Voor meer inlichtingen kan je steeds terecht bij Joris Braquené: 014/41 22 52.

BOEKHANDEL

Nieuwe uitgaven

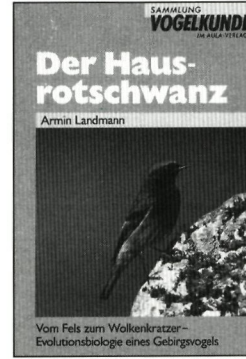
750,- F

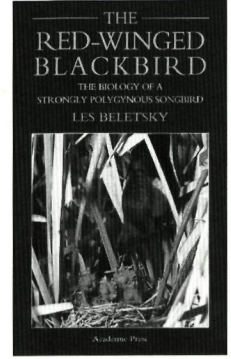
990,- F

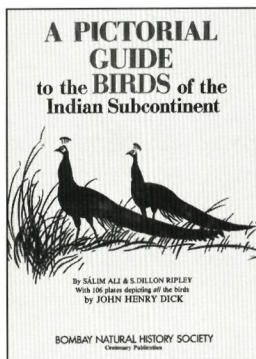
1.695,- F

895,- F

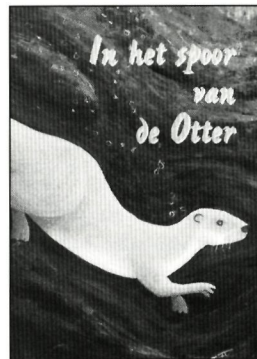
2.550,- F

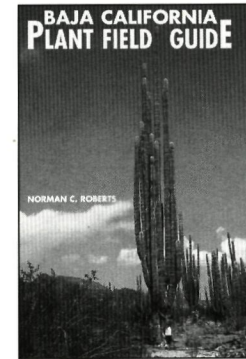
1.495,- F

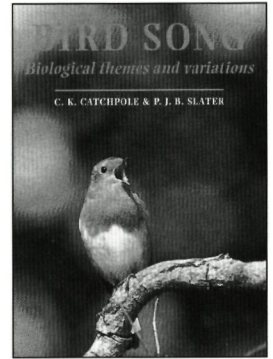
990,- F

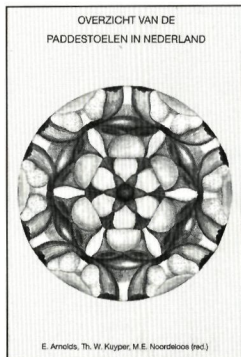
850,- F

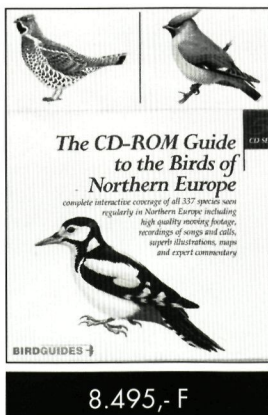
1.250,- F

1.250,- F

1.795,- F

8.495,- F

- Attenborough D.; 1995; *Het verborgen leven van de planten*; Bosch & Keuning; 320 blz., 990 F.
- Gjershaug J.O., Tingstad P.G., Eldøy S., Byrkjeland S.; 1994; *Norsk Fugle Atlas*; NOF, 551 blz.; 3.395 F.
- Risberg L.; 1990; *Sveriges Fåglar*, SOF; 295 blz.; 995 F.
- Prater S.H.; *The Book of Indian Animals*; O.V.P.; 324 blz.; 850 F.
- Lang A., Halling S., Singer D.; 1996; *Cantecleer natuurreisgidsen Noord-Scandinavië en Finland*; Cantecleer; 239 blz., 990 F.
- Whistler H.; 1986 (4e editie); *Popular Handbook of Indian Birds*; Matraj; 560 blz., 1.795 F.
- Beletsky L.; 1996; *The Red-winged Blackbird, The Biology of a strongly polygynous Songbird*; Academic Press; 314 blz.; 2.550 F.
- Boertmann D.; 1995; *The Genus Hygrocybe - Fungi of Northern Europe, volume 1*; Svampetryk; 184 blz.; 1.550 F.
- De Jongh A.; 1995; *In het spoor van de Otter*; Interboek; 120 blz. 850 F.
- *The CD-Rom Guide to the birds of Northern Europe*; 1995; Birdguides; 5 CD set; 8.495 F.
- Blamey M., Grey-Wilson C.; 1993; *Mediterranean Wild Flowers*; Harper Collins; 560 blz.; 1.350 F.
- Ali S. & Dillon Ripley S.; 1995; *A pictorial guide to the Birds of the Indian subcontinent (second edition!!)*; Bombay Natural History Society; 165 blz.; 1.495 F.
- Catchpole C.K. & Slater P.J.B.; 1995; *Bird Song - Biological Themes and variations*; C.V.P. 248 blz.; 1.250 F.
- Kürschner H., Raus T., Venter J.; 1995; *Pflanzen der Türkei, Ägäis-Taurus, Inneranatolien*; Quelle & Meyer; 484 blz.; 1.695 F.
- Grey-Wilson C. & Blamey M.; 1995 (nieuwe editie); *Collins Pocket Guide - Alpine Flowers of Britain and Europe*; Collins; 375 blz.; 750 F.
- Frey W., Frahm J.-P., Fischer E., Lobin W.; 1995; *Kleine Kryptogamenflora - Band IV - Die Moos- und Farnpflanzen Europas*; G. Fischer Verlag; 426 blz.; 1.995 F.
- Arnolds E., Kuypers TH. W., Noordeloos M.E.; 1995; *Overzicht van de paddestoelen in Nederland*; Nederlandse Mycologische Vereniging; 871 blz.; 1.895 F.
- Stenberg L., Mossberg B.; 1995; *Den Nordiska Floran*, W & W; 696 blz.; 2.450 F.
- Scheuchl E.; 1995; *Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Österreichs - Band I; Anthophoridae*; Scheuchl; 158 blz.; 1.150 F.
- Landmann A.; 1996; *Der Hausrotschwanz - Vom Fels zum Wolkenkratzer - Evolutionsbiologie eines Gebirgsvogels*; Aula-Verlag; 144 blz.; 895 F.
- Schmid-Egger C., Risch S., Niehuis O.; 1995; *Die Wildbienen und Wespen in Rheinland-Pfalz - Verbreitung, Ökologie und Gefährdungssituation*; Gnor-Eigenverlag; 298 blz.; 1.050 F.
- Roberts M.C.; 1989; *Baja California - Plant field guide*; Nat. Hist. Publ. Co.; 309 blz.; 1.250 F.
- Skua-draagtas voor Swarovski AT-80; 2.295 F.
- Gilliéron J. 1996; *Le Parc National Suisse - Le premier espace naturel au cœur des Alpes*; Delachaux et Niestlé, 192 blz.; 2.395 F.
- Fuller R.J.; 1995; *Bird Life of Woodland and Forest*; C.V.P.; 244 blz.; 1.550 F.
- Graham G.G. & Primavesi, A.L.; 1993; *Roses of Great Britain and Ireland - BSBI Handbook n° 7*; BSBI; 208 blz.; 695 F.

Gekochte goederen worden enkel omgeruild acht dagen na aankoopdatum!!!

KEMPENDAG: ZONDAG 25 AUGUSTUS 1996 TE RIJKEVORSEL EN BRECHT

De Bonte Klepper

Foto: R. Vergaelen

Dit jaar staat deze Kempendag in het teken van "150 jaar Kempisch Kanaal"

PROGRAMMA

BOOTTOCHT over het Kempisch Kanaal.

Vertrek brug 8 (Rijkevorsel-Malle): 10u00, 12u00, 14u00, 16u00

Vertrek brug 9 (St. Lenaarts-Malle): 11u00, 13u00, 15u00

Tijdens deze boottocht krijgen de passagiers uitleg van een deskundige gids over het ontstaan van het kanaal, dat 150 jaar geleden gegraven werd, en over de industriële geschiedenis van beide oevers (organisatie: VVV).

WANDELING

Telkens de boot aanlegt, halverwege de tocht, verlaten de passagiers het schip voor een begeleide wandeling met natuurgidsen, doorheen het natuurgebied De Volharding en het Wielewaalnatuurreservaat De Bonte Klepper (samen ± 70 ha vijvers, heide, bossen). Deze tocht duurt een uur.

Onderweg kunnen zij kennismaken met natuurbeheerstechnieken (o.a. plaggen), met visbeheer (o.a. kweken van vis), met kweek van waterplanten en met fauna en flora. De tocht eindigt in een tentoonstellingsruimte met cafetaria.

Na deze wandeling kan opnieuw worden ingescheept voor de afvaart naar de vertrekplaats.

TENTOONSTELLING

De grote hangar van het viskweekstation zal omgetoverd worden tot tentoonstellingsruimte en cafetaria. Hier wordt een overzicht gegeven van de reservaten van De Wielewaal en van de werking van de dienst AMINAL (Vlaamse Gemeenschap). Tevens zal De Wielewaal hier een boekenstand inrichten, waar de meest courante natuurgidsen kunnen worden aangekocht.

INLICHTINGEN

Wielewaal Brechtse Heide: vóór 17 uur: 03/383 19 40 (Frans Kerstens) of na 17 uur: 03/384 15 81 (Richard Vergaelen).